

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускової кафедри

_____ Ельвіра ЛУЗІК

« __ » _____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ЗДОБУВАЧА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»

Галузь знань: 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Спеціальність 053 «Психологія»

Освітньо-професійна програма «Практична психологія»

Тема: «Розвиток креативності майбутніх психологів»

Виконавець: здобувач вищої освіти ПП-226м Темний Кіріл Вячеславович

Керівник: канд. пед. наук, доцент Кокарева Анжеліка Миколаївна

Нормоконтролер: _____ Тамара МИХЕСВА

КИЇВ 2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій

Кафедра педагогіки та психології професійної освіти

Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність 053 «Психологія»

ОП «Практична психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Ельвіра ЛУЗІК

«__» _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

Темний Кіріл Вячеславович

1. Тема кваліфікаційної роботи «Розвиток креативності майбутніх психологів» затверджена наказом ректора в «04» жовтня 2023 р. № 2033 /ст.
2. Термін виконання роботи: з 25 вересня 2023 р. до 31 грудня 2023 р.
3. Вихідні дані до роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до першого, другого та третього розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків загальним обсягом 95 сторінок, з них обсяг основного тексту 70 сторінка, список використаних джерел нараховує 76 позиції.
4. Зміст пояснювальної записки: Вступ; Розділ 1. Теоретичні аспекти розвитку креативності майбутніх психологів; Висновки до першого розділу; Розділ 2. Емпіричне дослідження особливостей розвитку креативності майбутніх психологів; Висновки до другого розділу; Розділ 3. Психолого-педагогічні умови та чинники розвитку креативності майбутніх психологів; Висновки до третього розділу; Висновки; Список використаних джерел; Додатки.
5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного матеріалу): 4 рисунки, 12 таблиць.

6. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Опрацювання та реферування літератури з теми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження	04.09.2023	
2.	Формулювання мети, завдання досліджень. Складання попереднього плану роботи. Узгодження з керівником	11.09.2023	
3.	Написання основної частини. Перше читання керівника	22.09.2023	
4.	Написання вступу, висновків. Уточнення плану кваліфікаційної роботи	05.10.2023	
5.	Оформлення роботи. Подання керівникові	26.11.2023	
6.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	29.11.2023	
7.	Опрацювання зауважень і виправлення недоліків	04.12.2023	
8.	Подання остаточного варіанта на кафедру для перевірки на академічну доброчесність	06.12.2023	
9.	Захист роботи	27.12.2023	

7. Дата видачі завдання: «01» вересня 2023 р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____ Анжеліка КОКАРСВА

Завдання прийняв до виконання _____ Кіріл ТЕМНИЙ

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Розвиток креативності майбутніх психологів»: 95 сторінок, 76 використаних джерела, 4 додатки.

Об'єкт дослідження – креативність майбутніх психологів.

Предмет дослідження – розвиток креативності майбутніх психологів.

Мета дослідження – розробити та впровадити програму розвитку креативності майбутніх психологів.

У кваліфікаційній роботі розкрито психологічні особливості розвитку креативності майбутніх психологів, зокрема: проаналізовано сутність поняття креативність у психологічній літературі; розкрито характеристики креативності майбутніх психологів; досліджено особливості креативності майбутніх психологів та запропоновано програму розвитку креативності майбутніх психологів.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання результатів дослідження у практиці роботи працівників психологічної служби ЗВО із майбутніми психологами в процесі розвитку їх креативності. Розроблена та апробована програма розвитку креативності майбутніх психологів.

КРЕАТИВНІСТЬ, МАЙБУТНІ ПСИХОЛОГИ, ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ, РОЗВИТОК.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ.....	9
1.1. Теоретико-методологічні аспекти дослідження креативності.....	9
1.2. Психологічні особливості розвитку креативності майбутніх психологів..	19
1.3. Чинники та умови розвитку креативності майбутніх психологів.....	25
Висновки до першого розділу.....	33
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	35
2.1. Обґрунтування методологічного підходу і засобів формування креативності майбутніх психологів.....	35
2.2. Психологічний аналіз компонентів креативності майбутніх психологів...	38
2.3. Навчально-продуктивна діяльності майбутніх психологів та їх психологічний аналіз.....	43
Висновки до другого розділу.....	52
РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ.....	52
3.1. Соціально-психологічні умови використання організаційно-діяльнісних ігор у підготовці психологів.....	52
3.2. Програма розвитку креативності майбутніх психологів.....	56
3.3. Аналіз ефективності програми розвитку креативності майбутніх психологів.....	60
Висновки до третього розділу.....	65
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70
ДОДАТКИ.....	79

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному світі, де незупинний технологічний та соціокультурний розвиток породжує складні виклики та проблеми, роль психолога стає надзвичайно важливою. Психологи мають не лише забезпечувати психологічний супровід, але й бути здатними до креативного розв'язання складних завдань та винайдення нових методів допомоги клієнтам. Важливість розвитку креативних здібностей у майбутніх психологів важко переоцінити.

Креативність стає ключовою якістю, необхідною для психолога, оскільки вона допомагає розробляти інноваційні методики діагностики та корекції, а також сприяє більш ефективній роботі з клієнтами. Однак питання, як розвивати креативність в майбутніх спеціалістів у галузі психології, залишається актуальним і потребує детального вивчення.

Зростання інтересу до психологічного здоров'я, психотерапії та психологічної підтримки створює попит на висококваліфікованих психологів, здатних до адаптації до нових викликів і розробки індивідуальних програм для клієнтів. Ця актуальність дослідження полягає в необхідності розвитку психологів, здатних вирішувати невизначені завдання та підходити до проблем з інноваційним мисленням.

Попри значну кількість досліджень щодо креативного потенціалу особистості, проведених такими відомими вченими, як Е. Торранс, Д. Гілфорд, К. Тейлор, Г. Грубер, С. Бернштейн, Д. Богоявленська, А. Брушлинский, В. Давидов, В. Докучаєва, Є. Клімов, О. Матюшкін, В. Моляко та інші, проблема креативного потенціалу майбутніх психологів в контексті їхньої професійної діяльності залишається досить слабо розробленою та потребує більш глибокого дослідження та практичного застосування отриманих результатів. Важливим завданням залишається розгляд питань, пов'язаних із особливостями та умовами створення креативного середовища в освітніх закладах з метою спонукання студентів до прояву креативності, розкриття їхнього креативного потенціалу та саморозвитку. Креативність майбутніх психологів і їхні навички у використанні цієї креативності мають значний вплив на їхній

особистісний розвиток. Тому актуальність даної проблеми визначила вибір теми моєї кваліфікаційної роботи: "Розвиток креативності майбутніх психологів".

Теоретико-методологічна основа дослідження. Поняття креативності та її важливість у процесі навчання та в освітньому процесі загалом отримали значний розгляд у наукових працях (Д. Гільфорд, Р. Стернберг, А. Маслоу). Проте тема детального вивчення динаміки розвитку креативності в контексті отримання освіти майбутніх психологів не була достатньо вивчена.

Мета дослідження – розробити та впровадити програму розвитку креативності майбутніх психологів.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз креативності та його розвитку.
2. Підібрати психодіагностичні методики та експериментально дослідити розвиток креативності майбутніх психологів.
3. Розробити та запровадити тренінгову програму для розвитку креативності майбутніх психологів з врахуванням визначених умов.
4. Довести ефективність створеного тренінгу для майбутніх психологів.

Об'єкт дослідження – креативність майбутніх психологів.

Предмет дослідження – розвиток креативності майбутніх психологів.

Методи дослідження. Методи дослідження: У процесі дослідження було використано систему теоретичних, емпіричних методів.

- теоретичні: теоретико-методологічний аналіз розвитку креативності майбутнього психолога у процесі навчання у вищому закладі освіти, узагальнення, систематизація теоретичних, практичних та прикладних даних;

- емпіричні: бесіда, комплекс методик для вирішення поставлених завдань: тест «Дослідження розумових здібностей» (Т.І. Пашукова), методика діагностики емпатійних здібностей (В.В. Бойко), модифікований тест-опитувальник А. Мехрабіана, тест «Дослідження вербальної креативності» (Е. Торранс).

Наукова новизна отриманих результатів:

– *поглиблено уявлення* про особливості розвитку креативності практичних психологів;

Практичне значення роботи полягає у можливості використання результатів дослідження у практиці роботи працівників психологічної служби ЗВО із майбутніми психологами в процесі розвитку їх креативності. Розроблена та апробована програма програму розвитку креативності майбутніх психологів.

Структуру кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, що налічує 76 найменування, 4 додатків на 31 сторінці. Основний зміст роботи викладений на 70 сторінках. Загальний обсяг роботи – 95 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

1.1. Теоретико-методологічні аспекти дослідження креативності

Поняття креативності безпосередньо пов'язано з поняттям творчості. В науковому світі існують різні позиції щодо тотожності або дефініції цих понять. Розглянемо теорії творчості. С. Грузенберг (1924) розподіляв теорії творчості свого часу на раціоналістичні і містичні. Він відзначав, що наслідки цієї класифікації можна виявити навіть у вченнях Платона, який відокремлював "поезію розсудливого" як інтелектуальний тип творчості і "поезію безумця" як ірраціональний або містичний тип творчості. Він порівнював процес творчості з натхненням божества, яке вбирається в душу поета під час творчого екстазу та використовує його як інструмент для виявлення творчих задумів.

С. Грузенберг додав, що Е. Гартман більш різко провів лінію між цими двома типами творчості, характеризуючи творчість художників як інтелектуалістичну (раціоналістичну) або ірраціональну (містичну). Згідно з його концепцією, художник першого типу творить за допомогою розумового вибору, комбінує дані досвіду та естетичне судження. Натомість художник другого типу творить мимоволі та несвідомо, натхненний інтуїцією, яка вторгається в його душу і формує образи творчої фантазії без усвідомлення та зусиль з його боку [3].

Професор І. Лапшин, аналізуючи проблеми перевтілюваності, розрізняв два підходи до цього питання: інтелектуалістичний і містичний. Є. Ільїн (2009) також виокремлював та аналізував різні теорії творчості.

Психоаналітична теорія творчості, представлена З. Фрейдом та К. Юнгом, розглядає два аспекти: мотивацію та несвідомі компоненти творчості. Згідно з теорією З. Фрейда, мотивація творчості пов'язана з еросом (потягом до життя) та виникає як наслідок сексуальних потягів. Творчість трактується як десексуалізація, тобто перенесення сексуальної енергії в творчу діяльність. У творчих продуктах, особливо художніх, втілюються витіснені прагнення та переживання, відбувається сублімація.

Іншою ключовою ідеєю в теорії З. Фрейда є твердження, що найважливішим джерелом творчості є підсвідомість і несвідомі психічні процеси. Несвідоме, за Фрейдом, є найбільш "творчою" частиною психіки[6].

К. Юнг, у свою чергу, стверджував, що несвідоме наповнене зародками майбутніх психічних ситуацій, нових думок та творчих відкриттів. Він розглядав несвідоме як джерело творчого дару та натхнення. К. Юнг виділяв у людині два начала - особистісне і творче, які можуть перебувати в антагоністичних відносинах. Він описував творчу людину як деяку подвійність, яка є колективною індивідуальністю, носієм і скульптором несвідомо діючої душі людства.

З позицій аналітичної психології це явище отримало назву "автономний творчий комплекс", який діє як відокремлена частина душі. Він веде самостійне, вилучене з ієрархії свідомості психічне життя, мобілізуючи Я на службу собі.

З позицій гештальтпсихології творчість розглядається як "замикання" в процесі мислення окремих фактів у єдине ціле, взаємодія фрагментів знання, що зберігаються в пам'яті, що призводить до "осяяння".

У теорії творчості Дж. Келлі творчість розглядається як альтернатива звичайному. Навіть без використання терміну "творчість", він розробив унікальну концепцію творчості та творчої особистості, представивши альтернативний погляд на гіпотетичне мислення. Людина в його теорії є дослідником, ефективно взаємодіючим зі світом, інтерпретуючи та переробляючи інформацію.

Життя людини - це безперервне дослідження, формулювання гіпотез про реальність, спрямоване на передбачення та контроль подій. Гіпотетична картина світу, яку створюють люди, включає формулювання та перевірку гіпотез, виконуючи розумові дії, аналогічні тим, що вчені використовують у науковому пошуку.

Гуманістичний підхід до творчості, що впливає з робіт А. Адлера, підкреслює оптимістичний погляд на природу людства та роль творчості в цьому контексті. Людина, за Адлером, початково обладнана творчою силою, яка дозволяє керувати своїм життям та створювати власний стиль [11].

А. Адлер розглядає творчість як компенсаційний механізм, що дозволяє людині компенсувати свої недоліки через науку, мистецтво та інші культурні вираження. Творче Я, присутнє в людині, впливає на всі аспекти її досвіду, роблячи її архітектором власного життя та творцем власної особистості.

Для гуманістичних представників, таких як Е. Фромм та Г. Олпорт, творчість - це не лише розв'язання конкретних завдань, але й спосіб життя [4]. Е. Фромм визначає творчість як здатність до диву та пізнання, вміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях та глибоке усвідомлення досвіду.

Згідно з теорією К. Роджерса, ключовим елементом є "поле досвіду", яке охоплює події, сприйняття, відчуття і дії. Досвід виступає як організований гештальт, що формується в процесі самозвеличення та сприяє глибокому розумінню себе.

А. Маслоу розглядає творчість як універсальну функцію людини, зазначаючи, що здатність до творчості вроджена та не вимагає спеціальних талантів. Проте, він вказує, що багато людей втрачають цю здатність через "окультурення", яке сприяє офіційна освіта.

С. Меднік пропонує асоціативну теорію творчості, визначаючи її як здатність долати стереотипи та вирішувати завдання в креативний спосіб. Творчий процес полягає в переформулюванні асоціацій у нові комбінації [36].

К. Роджерс вбачає творчість у способі сприйняття світу та життя як творчий акт. Він висловлює обурення стосовно нестачі творчості в сучасній культурі, яку він пов'язує з системою освіти, спрямованою на стандарти та конформізм.

Д. Богоявленська визначає творчість як ситуативно нестимульовану активність, що виявляється в прагненні вирішити проблеми та вийти за їхні межі. Креативність властива всім новаторам, незалежно від сфери діяльності. Прояв творчості здійснюється через інтелектуальну та духовну діяльність. Інтелект впроваджує "нове слово" в організованій формі інформації, тоді як духовна діяльність є "генерацією думок". У контексті формування особистості важливо підтримувати та організовувати інтелектуальну та духовну діяльність на всіх етапах.

Необхідна універсальна освіта, яка не виключає спеціалізованої майстерності. Основний акцент не на розвитку здібностей, а на створенні мотивації до творчості та освоєнні технології творчої праці. Згідно з Альтшуллером, ключовим елементом розвитку творчої особистості є самовдосконалення, а зовнішнє середовище відіграє роль у переконанні особистості в природності творчого процесу та в навчанні творчості [38].

В. Вільчек розглядає творчість як особливий вид праці, наголошуючи на тому, що мотивація творчості є ірраціональною і неситовою. Він стверджує, що творчі ідеї ідеють народжуються невизначено та самоцільно, що робить їх непридатними для підробок і сурогатів, оскільки справжні шедеври народжуються безкоштовно.

А. Назаров розглядає творчість як внутрішньо мотивований процес активного пошуку можливостей гармонійного вирішення суперечностей. Згідно з його поглядом, творчість виявляється в різних аспектах буття та може бути сприймана як невичерпне вираження різноманіття життя [26].

Узагальнюючи, можна зазначити, що розглянуті теорії, хоча і насичені науковим спостереженням та відкриттями, не вичерпують всіх аспектів проблеми творчості.

Креативність є складним та багатогранним психологічним явищем, яке вивчається з позицій різних теоретичних підходів. У психологічних дослідженнях часто використовується дефініція креативності як здатності генерувати нові ідеї, концепції чи підходи, що мають цінність або прийнятність у конкретному соціокультурному контексті.

Один з основних теоретичних підходів до вивчення креативності — це теорія потоку [12], яка висвітлює специфіку та умови деяких особливостей креативності, пов'язаної з відчуттям потоку під час поглибленого та зануреного в процес творчості.

Інший підхід, геніальність, вбачає креативність як властивість окремих видатних особистостей. Такі яскраві індивідуальні приклади креативних геніїв, як Стів Джобс чи Пабло Пікассо, надихають інших на власні творчі зусилля.

Нарешті, важливим є психологічний аспект розвитку креативності. Відомо, що креативність можна розвивати та стимулювати у людини, особливо у її ранньому віці [42]. Різні методи та підходи впливають на когнітивні та емоційні аспекти особистості, сприяючи кращому вияву креативних здібностей.

Таким чином, аналіз та розуміння креативності включає в себе як індивідуальні аспекти, пов'язані з особистістю, так і умови, що сприяють виникненню та розвитку креативних проявів у суспільстві.

З метою розуміння креативності та її розвитку важливо враховувати соціокультурний контекст. Різні культури та соціальні середовища можуть сприяти або гальмувати розвиток креативних здібностей. Наприклад, культура, яка підтримує і визнає нестандартність та індивідуальність, може стимулювати розвиток креативності у своїх членів [23].

Важливим є також розвиток креативності у навчальному процесі. Університетське навчання може вимагати від студентів високого рівня самодисципліни, творчості та саморегуляції. У такому контексті важливо створити сприятливі умови для креативного розвитку майбутніх фахівців, зокрема за допомогою інтерактивних платформ та технологій, які сприяють активній творчій участі [41].

Необхідно також враховувати індивідуальні психологічні особливості, які впливають на розуміння та виявлення креативності. Кожна особистість має свій власний стиль та шляхи виявлення креативності, і важливо враховувати це у педагогічній практиці [25].

Резюмуючи, теоретико-методологічні аспекти дослідження розвитку креативності охоплюють культурні, педагогічні, психологічні та індивідуальні аспекти. Вивчення цих аспектів дозволяє збагатити наше розуміння суті креативності та сприяти її більш ефективному розвитку у сучасних умовах.

Теоретико-методологічні аспекти дослідження розвитку креативності детально розглядаються у наукових працях, присвячених аналізу психологічних,

соціокультурних та освітніх аспектів креативності. Важливим є розуміння психологічних основ креативності. Вчені вказують на важливість таких психічних якостей, як гнучкість мислення, оригінальність, толерантність до невизначеності та здатність до переосмислення проблем [16].

Психологи також акцентують увагу на самореалізації та самопрояві особистості у контексті креативності. Креативність може розглядатися як процес виявлення та реалізації внутрішнього потенціалу особистості. Це включає розвиток особистісних якостей, що дозволяють індивідуальній креативності проявитися у власній унікальності [7].

Культурний аспект дослідження вказує на те, що креативність впливає на розвиток суспільства, а отже, важливо враховувати соціокультурний контекст. Різні культури та їхні цінності можуть стимулювати різні форми та вирази креативності [18].

Педагогічний аспект вивчення розвитку креативності вказує на важливість освіти та виховання. Дидактичні методи та педагогічні стратегії можуть стимулювати творчість та креативність. Важливо створити навчальні програми, які сприяють розвитку творчих навичок та уяви [19].

Врахування індивідуальних особливостей також важливий аспект. Кожна особистість має свої сильні та слабкі сторони у розвитку креативності. Розуміння цих особливостей дозволяє краще спрямовувати процеси розвитку творчих здібностей [10].

Таким чином, теоретико-методологічні аспекти дослідження розвитку креативності охоплюють психологічні, культурні, педагогічні та індивідуальні виміри. Вивчення цих аспектів є ключовим для глибокого розуміння та ефективного розвитку креативності в різних сферах життя.

Аналізуючи теоретико-методологічні аспекти розвитку креативності, важливо звернути увагу на вплив соціального середовища. Спільнота, у якій індивід проживає,

має значний вплив на розвиток креативних здібностей. Колективні та індивідуальні досягнення можуть спонукати до подальшого творчого зростання [21].

Крім того, важливо вивчити роль освіти у розвитку креативності. Освітній процес повинен стимулювати розвиток творчого мислення, уяви, аналітичних та критичних навичок. Впровадження інноваційних методик та педагогічних підходів може сприяти розкриттю потенціалу креативності учнів [15].

Біологічні аспекти також не можна виключати з уваги. Наприклад, деякі дослідження свідчать про те, що креативність може бути пов'язана з особливостями мозкової активності та генетичними факторами [14].

Слід зазначити, що креативність є мультифакторним явищем, яке вивчається та аналізується з різних точок зору. Інтеграція знань з психологічних, культурних, педагогічних, соціальних та біологічних аспектів є важливим завданням для глибокого розуміння та сприяння розвитку креативності у сучасному світі.

Дослідження креативності включає важливий аспект розвитку та вдосконалення творчого потенціалу. Творчий потенціал визначається як загальна здатність особистості до творчого вияву, яка може бути спрямована на різні сфери життя, включаючи мистецтво, науку, технології тощо [4].

Слід відзначити, що креативність виявляється не тільки у конкретних творчих проявах, але й у творчому мисленні та проблемному підході до життя. Творче мислення передбачає здатність до генерації нових ідей, їх аналізу та ефективного використання. Проблемний підхід включає у себе уміння ставити запитання, аналізувати та шукати альтернативні шляхи вирішення завдань [21].

Важливим аспектом розвитку креативності є соціокультурний контекст. Культурні та соціальні чинники мають значний вплив на сприйняття та розвиток креативності в різних країнах та групах людей. Різні культурні цінності, традиції, оточення та соціальні умови можуть визначати специфічні аспекти креативності [16].

Однією з важливих складових креативності є моделювання та експериментування. Ці процеси сприяють розширенню уявлення та вияву креативних

здібностей. Через моделювання можна вивчати та аналізувати можливі шляхи вирішення проблем та завдань [27].

Крім того, особистісні якості відіграють ключову роль у розвитку креативності. Серед них можна виділити відкритість новому досвіду, гнучкість мислення, вміння бачити проблему з різних позицій та вміння брати на себе ризики. Іншим важливим аспектом є створюване оточення. Сприятливе середовище, що підтримує креативність, включає в себе можливість вираження ідей, сприяння обміну думками та наявність відкритого спілкування [8].

Ще однією важливою складовою є створення стимулів для креативності. Це може включати розвиток ініціатив, пошук та дослідження нових напрямів, а також надання можливості для вияву творчих здібностей. Суттєво, щоб ці стимули були спрямовані не лише на досягнення конкретних результатів, а й на сам процес творчості [20].

Крім того, розвиток креативності є багатограним процесом, що включає в себе взаємодію різних чинників. Одним з ключових аспектів є психологічний стан та емоційна сфера. Емоції можуть бути як стимулом, так і перешкодою для прояву креативності. Певні емоційні стани можуть стимулювати творчий потенціал, тоді як інші можуть його гальмувати. Контроль над емоціями та їх конструктивне використання може сприяти розвитку креативності [24].

Важливим аспектом є розвиток креативних навичок та вмінь. Це включає у себе вміння генерувати та аналізувати ідеї, ефективно співпрацювати в групі, розв'язувати творчі завдання та керувати творчим процесом. Важливо вміти відкривати для себе нові творчі методи та підходи, оволодівати техніками та стратегіями для пошуку та реалізації ідей [12].

Ще однією важливою складовою є використання креативних технологій у навчальному процесі. Інноваційні підходи до навчання можуть значно покращити розвиток креативності. Використання інтерактивних методів, проєктної роботи,

креативних завдань дозволяє активізувати мислення та сприяє виявленню та розвитку творчих здібностей [12].

Також необхідно враховувати індивідуальні особливості кожного студента. Кожна людина унікальна, має свої сильні та слабкі сторони у творчому процесі. Педагог повинен бути спроможний виявити ці особливості та врахувати їх для максимального розвитку креативного потенціалу [22].

Важливим аспектом розвитку креативності є стимулювання самовираження та самовдосконалення. У студентів повинна бути можливість висловлювати свої ідеї, думки, творчі концепції, а також працювати над власними слабкими сторонами. Самовираження дозволяє розвивати індивідуальність та уявлення про власні можливості у творчості. Важливо створити сприятливе середовище для вільного вираження ідей та переконань [15].

Стимулювання інноваційного мислення та креативного мислення є ще однією ключовою складовою. Навчання має сприяти розвитку навичок думати творчо, знаходити нестандартні підходи до вирішення проблем, генерувати нові ідеї. Для цього можна використовувати методи проєктної діяльності, групові вправи, аналіз казок, дебати тощо [12].

Активна участь в творчих процесах та проєктах є важливою складовою розвитку креативності. Студент повинен бути відкритий до нових ідей, бути готовим до участі у творчих групах, спільних проєктах та дослідженнях. Це дозволить отримати практичний досвід та вдосконалити креативні навички [7].

Важливим є і розвиток критичного мислення та аналітичних здібностей. Студент повинен вміти аналізувати ідеї, концепції та конструктивно критикувати їх, шукати альтернативні шляхи та рішення. Розвиток критичного мислення сприяє удосконаленню креативних процесів [52].

Студент повинен бути відповідальним за свої творчі процеси, вміти керувати своїм часом, розподіляти його для досягнення найкращих результатів у творчій діяльності [29]. Також розвиток креативності може бути здійснений завдяки

застосуванню різноманітних методик та технік, спрямованих на стимулювання творчого мислення. До них відносяться методи асоціацій, мозаїчного мислення, рішення творчих завдань тощо. Ці методи дозволяють стимулювати уяву, навчити швидко та нестандартно думати, а також розвивати здатність знаходити неочікувані зв'язки між різними явищами [10].

Психологічні аспекти розвитку креативності включають в себе принципи самореалізації та позитивного підсилення. Важливо надихати студентів на те, щоб вони вірили у власні здібності та творчий потенціал. Позитивний настанов може значно підвищити їхню мотивацію до розвитку креативності [21].

Сприяння розвитку креативності передбачає створення атмосфери сприятливого творчого середовища. Це може бути особлива аудиторія для спільних занять, зручність доступу до необхідних матеріалів, можливість спілкування та обговорення ідей. Середовище має бути відкритим для нових концепцій та ініціатив [35].

У дослідженнях розвитку креативності також важливо враховувати індивідуальні особливості кожного студента. Кожна особистість унікальна, має свої сильні та слабкі сторони у творчості. Важливо знаходити підхід до кожного, враховуючи його особистісні риси та схильності [32].

Педагогічна та методична підтримка є необхідною у процесі розвитку креативності. Педагог має бути не просто викладачем, а й наставником, який підтримує, надихає та спрямовує студентів на шляху до творчості. Ефективні методики та методи навчання грають важливу роль у цьому процесі [54].

Ці аспекти дослідження розвитку креативності визначають ключові складові та напрямки, які сприяють розвитку творчих здібностей та креативного мислення студентів. Сучасні засоби та платформи надають можливість створювати інтерактивні завдання та проекти, сприяючи активній участі студентів у творчому процесі.

1.2. Психологічні особливості розвитку креативності майбутніх психологів

Психологічні особливості розвитку креативності є ключовим аспектом розуміння та сприйняття процесу формування креативних здібностей у майбутніх психологів. Особистісні особливості майбутніх психологів та їх вплив на креативність:

Роль особистісних характеристик майбутніх психологів у розвитку їхньої креативності. Питання відкритості до нового досвіду, толерантності до невизначеності, та інших аспектів особистості розглядаються як ключові чинники, що впливають на здатність студентів-психологів до творчого мислення та інновацій.

1. Соціокультурний контекст і розвиток креативності:

Вивчається взаємодія соціального та культурного середовища з розвитком креативності студентів-психологів. Аналізуються вплив соціальних норм, цінностей та очікувань на стимулювання або гальмування креативного потенціалу цієї групи студентів [35].

2. Когнітивні процеси та мислення майбутніх психологів:

Розглядаються когнітивні аспекти розвитку креативності, зокрема важливість уяви, асоціативного мислення, та проблемного розв'язування у контексті формування творчих здібностей студентів-психологів [35].

3. Структура та особливості навчання майбутніх психологів:

Аналізується вплив навчальної програми та педагогічних методів на розвиток креативності у студентів-психологів. Вивчаються можливі методи та педагогічні підходи для стимулювання креативності в навчальному процесі.

4. Особливості креативного мислення в психологів:

Досліджується, як креативне мислення розвивається та виявляється в роботі психолога. Порівнюються психологічні особливості майбутніх психологів і практикуючих психологів щодо їхньої креативності.

5. Вплив стресу та емоційного стану на креативність психологів:

Аналізується вплив стресових ситуацій та емоційного стану на здатність психологів до креативного мислення та прийняття нестандартних рішень.

Цей підрозділ надає докладний огляд психологічних аспектів та особливостей розвитку креативності серед майбутніх психологів, створюючи теоретичну базу для подальшого дослідження та аналізу.

Для розвитку креативної активності особистості важливою умовою є розвиток однієї з її складових, а конкретно інтуїції, що також буде сприяти розвитку якостей творчого мислення особистості. В науці виокремлюють такі шляхи розвитку інтуїції: а) об'єктивні, інтелектуальні (актуалізація знань за допомогою додаткових питань, завдань; зіставлення наявних знань із метою; варіативність кроків; вибір оптимального шляху); б) суб'єктивні, особистісні (відволікання від навколишнього за допомогою розумового і м'язового розслаблення, закривання очей і інших вправ; постановка собі питань з метою виявлення наявності помилок й оцінки правильності кроків) [45]. У пізнавальній творчій діяльності виражені два механізми: логічний й інтуїтивний (Б.М. Кедров, А.С. Майданов, О.Ф. Єсаулов й інші). Б.М. Кедров висуває ідею про різні механізми діяльності: на етапі «підготовки відкриття» найважливіше місце займає інтуїтивний механізм творчої діяльності, а на етапі «еволюційної розробки відкриття» – логічний [27]. У сучасній психології творчості й нейрофізіології стверджується, що процес інтуїції містить у собі кілька етапів: 1) нагромадження й несвідомий розподіл образів й абстракцій в пам'яті; 2) зіставлення наявного матеріалу з поставленою метою; 3) неусвідомлене комбінування й переробка накопичених абстракцій, образів і правил з метою рішення певного завдання; вибір оптимального шляху; 4) несподіване знаходження рішення завдання. Розрізняють інтелектуальну й почуттєву інтуїцію. У процесі творчого мислення відбуваються складні функціональні переходи, на якомусь етапі розрізнена діяльність з оперування абстрактними й почуттєвими знаннями, 22 відповідно здійснювана лівою й правою півкулями, раптово поєднується, приводячи до одержання очікуваного результату [28]. Інтуїція є важливим компонентом креативності особистості. Творчому

«осяянню» передусь більш свідомо робота, що значно полегшує роботу підсвідомості й дуже швидке рішення проблеми приходить як би саме собою. Проведений нами функціональний аналіз дозволив зробити висновок про те, що в процесі розвитку креативності особистості задіяні багато психічних феноменів, без функціонування яких цей розвиток видається неможливим, і вони є складовими цього процесу – це відчуття, сприйняття, уявлення, емоції, воля, пам'ять, мислення, уява, інтуїція, що володіють самостійними функціями. Існує нерозривний зв'язок між емоціями, активністю почуттєвих форм сприйняття й розумовою діяльністю людини. Виходить, розвивати й удосконалювати розумові здібності – це, насамперед, розвивати й удосконалювати їхніх корінь – почуттєві форми сприйняття [57]. Розвиток креативної активності особистості залежить від повноти реалізації вищевказаних функцій кожної окремо взятої складової і їхньої сукупності. В процесі когнітивної діяльності він проявляється за рахунок реалізації функцій наступних психічних феноменів: відчуттів, сприйняття, уяви, мислення, пам'яті. Механізм функціональної взаємодії зазначених явищ діє в такий спосіб: образи навколишнього світу, сформовані за рахунок діяльності відчуттів, сприйняття, уяви на етапі почуттєвого пізнання, акумулюються у свідомості людини в результаті діяльності пам'яті, абстрагуючись від реальних предметів, втілюються у вигляді сукупності суттєвих ознак у поняттях, судженнях й умовиводах різного рівня узагальнення. Емоційно-пізнавальна функція розвитку творчого мислення особистості в процесі когнітивної діяльності проявляється за рахунок реалізації функцій наступних психічних феноменів: емоцій, волі, відчуттів, сприйняття, уяви, мислення, пам'яті, уявлення. Механізм функціональної взаємодії зазначених явищ виглядає в такий спосіб: психічні процеси, що забезпечують оптимальне протікання почуттєвого пізнання навколишнього світу (відчуття, сприйняття, 23 уявлення), сприяють появі сенсорних еталонів, а у подальшому і понять; завдяки включенню в когнітивну діяльність емоційного й вольового компонентів, підсилюється результативність мнемічних, імажинітивних і розумових операцій [31]. За рахунок реалізації функцій наступних психічних

феноменів також можна спостерігати розвиток креативної активності особистості: сприйняття, емоцій, волі, мислення, пам'яті, уяви, інтуїції. Механізм функціональної взаємодії зазначених явищ виглядає в такий спосіб: поведінкові еталони, сформовані в результаті діяльності сприйняття, пропущені через емоційно-вольову сферу особистості, аналізуються, відбираються й привласнюються (мислення, пам'ять), творчо переломлюються через імажинітивні дії й проявляються в поведінці, найчастіше інтуїтивно. Наступні психічні феномени: пам'ять, мислення, уява, емоції, воля, інтуїція – також беруть участь у розвитку креативної активності особистості, будучи, як і попередні, її складовими. Механізм функціональної взаємодії зазначених явищ виглядає в такий спосіб: процес перетворення навколишнього світу на рівні свідомості особистості відбувається в результаті імажинітивних, розумових, мнемічних операцій з образами й поняттями, що сприяє їхній перекомбінації в нові сполучення за підтримкою емоційно-вольового й інтуїтивного компонентів творчої діяльності особистості. Механізм функціональної взаємодії психічних феноменів: пам'яті, мислення, уяви, емоцій, волі, інтуїції – виглядає в такий спосіб: поняття й образи, сформовані й перекомбіновані в результаті діяльності уяви, мислення, пам'яті, сприяють перетворенню поведінки особистості за рахунок оптимального сполучення у ній раціонального й інтуїтивного початків на основі емоційних переживань і вольових актів [67].

Розглядаючи психологічні особливості розвитку креативності серед майбутніх психологів, науковці та дослідники в цій галузі пропонують різноманітні підходи та теорії, які сприяють глибшому розумінню цього явища. Наукова література надає важливі засади для дослідження цього питання та розкриває ключові аспекти, які слід враховувати при аналізі психологічних особливостей розвитку креативності серед майбутніх психологів.

По-перше, дослідження в галузі творчості та особистості були важливими для розуміння креативності. Відомий психолог Карл Роджерс вважав, що самопрояв та внутрішня самореалізація є ключовими аспектами розвитку креативності. Він

підкреслював важливість підтримки індивідуального вираження та самовираження для розвитку креативності в особистості.

Другою ключовою областю є вивчення соціокультурного контексту та його впливу на креативність. Едвард Т. Холл і Гайда Хофстеде внесли значний внесок до розуміння, як культурні фактори можуть формувати ставлення до творчості та впливати на сприйняття креативності у суспільстві.

Крім того, когнітивні аспекти розвитку креативності також були предметом досліджень відомих психологів. Альфред Бінет та Джером Брунер вивчали процеси мислення та розвитку креативних здібностей. Вони досліджували важливість уяви, асоціативного мислення та проблемного розв'язування у формуванні креативних проявів.

Педагогічні методи та навчальні програми також грають важливу роль у розвитку креативності у студентів-психологів. В цьому контексті Джон Дьюї та Жан П'єрі внесли вагомий внесок, розглядаючи можливі методи та педагогічні підходи для стимулювання креативності в навчальному процесі.

Ці дослідники та їхні теоретичні підходи надають важливі відомості для подальшого аналізу психологічних аспектів розвитку креативності серед майбутніх психологів та роблять акцент на важливості індивідуальних особистісних рис та контекстуальних чинників у цьому процесі. Психологічні особливості розвитку креативності майбутніх психологів знаходяться в центрі уваги в сучасному психологічному дослідженні. Креативність, розглянута в контексті професійної діяльності психолога, виявляється як ключовий фактор у вирішенні складних завдань та взаємодії з клієнтами. Теоретичний аналіз та методологічний підхід до вивчення креативності визначаються роботами сучасних вчених, таких як Теренс Амабіле та Джой Гільфорд.

Індивідуальні психологічні чинники, такі як самооцінка, мотивація та емоційний інтелект, грають важливу роль у формуванні креативних здібностей

майбутніх психологів. Вивчення їх впливу дозволяє краще розуміти внутрішні фактори, що сприяють розвитку креативності.

Соціальне середовище також визначається як важливий фактор у вивченні креативності. Аналіз взаємодії з колективом та соціальними умовами дозволяє встановити, як соціальні чинники впливають на творчий потенціал студентів-психологів. Розгляд психологічних особливостей розвитку креативності майбутніх психологів важливий в контексті формування їх професійної компетентності. Вивчення теорій творчості відомих психологів дозволяє визначити ключові аспекти, що впливають на процес розвитку креативності в ході психологічної освіти.

Індивідуальні фактори, такі як самооцінка, мотивація та рівень емоційного інтелекту, розглядаються як важливі детермінанти креативного розвитку. Дослідження цих аспектів дозволяє отримати глибше розуміння внутрішніх механізмів, що визначають готовність майбутніх психологів до творчої діяльності.

Враховуючи соціальне середовище, можна з'ясувати, як взаємодія з оточуючими та умови спілкування впливають на розвиток креативності. Розгляд соціальних чинників дозволяє визначити особливості творчого розвитку студентів-психологів у груповому контексті та в інших соціальних відносинах.

В цілому, вивчення психологічних аспектів розвитку креативності майбутніх психологів є важливим етапом у розумінні процесу формування їхнього професійного потенціалу. Отримані висновки можуть відкрити нові можливості для покращення психологічної освіти та підготовки фахівців з високим рівнем креативності.

Важливо розглядати креативність не лише як індивідуальну якість, але й у контексті взаємодії з іншими факторами, такими як взаємодія в групі та соціокультурні впливи. Інтеграція теорії творчості, розвиток особистісних якостей та формування соціокультурного контексту сприяють розкриттю повного потенціалу креативності у майбутніх психологів [33].

Такий підхід дозволяє створити більш комплексні стратегії навчання та підготовки, що сприяють ефективнішому розвитку творчих здібностей в майбутній

професійній діяльності. Розгляд психологічних особливостей креативного розвитку в межах психологічної освіти відкриває можливості для вдосконалення підходів до навчання та підготовки психологів, які мають важливе значення у сучасному соціокультурному контексті.

1.3. Чинники та умови розвитку креативності майбутніх психологів

У роботах вітчизняних та зарубіжних авторів представлені деякі основні характеристики творчого середовища. Так, невизначеність виступає потужним стимулом пошуку власних моделей вирішення творчої задачі, а чи не прийняття готових зразків. Багатоваріативність забезпечує можливість їхнього знаходження. Дослідники наголошують і на такій характеристиці середовища, як нерегламентованість поведінки суб'єкта творчості. Предметна збагаченість середовища вимагає врахування великої кількості малопередбачуваних змінних, що робить процес знаходження правильного рішення складнішим. Така характеристика середовища, як свобода вибору, надає кожному учаснику колективної чи індивідуальної творчості свободу діяльності у всіх її проявах. Особлива роль розвитку творчої середовища належить внутрішньої мотивації творчої особистості. Як зазначає Е. Віннер, «після певного етапу здатність як така грає менш значиму роль, ніж особистісний і мотиваційний чинник». Важливою психологічною умовою, що впливає розвиток соціальної креативності студентів, є модель творчої поведінки викладача. Цей фактор також може бути включений до умов, що становлять творче середовище [34]. Наприклад, Дж. Чемберс, проаналізувавши взаємовідносини студента та викладача, вивів ряд особистісних характеристик останнього, які сприяють або, навпаки, ускладнюють розвиток креативності у студентів. Важливе значення її розвитку, на думку автора, мають такі характеристики особистості викладача, як самодостатність, лідерський потенціал, інтроверсія. Особливу роль він надав індивідуальній підтримці ініціатив студента викладачем. Е. Л. Вестбі та В. Л.

Доусон у роботі «Креативність: щастя чи сльози в навчанні?» виявили зворотну залежність: що вищий був творчий потенціал учня, то нижчою була його оцінка викладачами [44].

Одним із найбільш суперечливих питань креативної педагогіки визнається питання про роль та місце контролю у процесі творчості. З одного боку, запровадження жорсткого контролю за творчим процесом неминуче ставить під сумнів сам факт його «творчості», з іншого — неконтрольований розвиток креативного процесу неминуче призведе до анархії та дестабілізації. Дж. Баркер зазначає, що оптимальне творче середовище відрізняють відсутність саме жорсткого, безпосереднього контролю (на противагу контролю «направляючому») і будь-яких норм поведінки, які її регламентують. Наставник творчості лише визначає ті межі творчості, в яких належить творити креативну особистість, вибір же засобів і методів досягнення поставленої мети знаходиться повністю за останньою [33]. Не можна не звернути увагу на виняткову значущість співпраці педагога та учня у контексті спільної творчої діяльності. Професійно важливими якостями педагога є такі особистісні риси, що стимулюють розвиток творчого потенціалу студентів: 1) відкритість до відмінних від власних поглядів та міркувань, гнучкість та толерантність; 2) емпатія, сприйнятливість, здатність створювати атмосферу емоційного комфорту; 3) автентичність поведінки, т. е. здатність пред'являти групі справжні емоції та переживання; 4) ентузіазм і оптимізм, віра у здібності учнів до зміни та розвитку; 5) врівноваженість, терпимість до фрустрації та невизначеності, високий рівень саморегуляції; 6) впевненість у собі, позитивне самовідношення, адекватна самооцінка; 7) багата уява, інтуїція; 8) високий рівень інтелекту [12].

Отже, основні психологічні умови розвитку соціальної креативності студентів — майбутніх психологів:

- спрямованість психологічної підготовки на цілісну особистість студента - майбутнього психолога в сукупності мотиваційних, інтелектуальних,

емоційних, вольових та ціннісно-сміслових характеристик; важливою умовою у своїй є облік найголовніших віково-психологічних особливостей;

- створення у навчальній роботі зі студентами — майбутніми психологами предметно збагаченого, не жорстко регламентованого, багатоваріативного комунікативно-творчого середовища, яке надавало б учню максимальні можливості свободи вибору;

- перетворення навчальної діяльності студентів на навчально-професійну, що характеризується особливою професійно спрямованою мотивацією та наявністю системи навчально-професійних дій (аналітичних, прогностичних, діагностичних) [62].

Крім того, найважливішим фактором створення творчого середовища слід визнати особистість педагога, система професійно важливих якостей якого (стиль спілкування та викладання, професіоналізм спілкування, емпатійний здібності, конгруентність, необхідний рівень соціальної креативності та ін.) є каталізатором творчого розвитку студентів.

В психології творчості акцентується дослідження мотиваційних факторів, які впливають на оптимізацію творчого процесу як суб'єктивного акту та комплексу виявлення креативного потенціалу особистості. Проблема креативного самовираження є об'єктом дослідження в різних наукових галузях, таких як філософія, психологія та педагогіка. Сучасна наука розглядає креативність не лише як вищу та найбільш активну форму діяльності, яка трансформує реальність, але й як складну конвергенцію основних її аспектів, таких як праця, пізнання та спілкування.

Для висвітлення методів дослідження мотиваційних факторів, які сприяють розвитку креативності особистості, важливо розглянути саме поняття мотиваційного чинника розвитку активності, його зміст та основні характеристики. Аналіз наукових праць вітчизняних та зарубіжних психологів, що досліджують проблему мотивації, дозволяє сформулювати наукове розуміння цих значущих психологічних явищ.

Розглядаючи загальні підходи до пояснення поведінки та активності людини у контексті різних психологічних шкіл, можна визначити, що біхевіористська модель, яка базується на стимульно-реактивній теорії, є одним із засобів розуміння активності людини (представленою Дж. Уотсоном, Б. Скіннером, Е. Гарці) [36].

Однак, оскільки модель S-R недостатньо пояснює багато аспектів поведінки, відбувається її модернізація. Це включає введення "проміжних змінних" відповідно до необіхевіористських концепцій, які враховують потреби та мотиви (К. Халл, К. Спенс, Н. Міллер), а також урахування розумових процесів між вхідною інформацією та активністю (Е. Толмен, К. Левін, Дж. Роттер, Ж. Аткінсон).

Далі модель розширюється шляхом введення когнітивних процесів, таких як пошук інформації, каузальна атрибуція та ін., удосконалення активності на базі концепцій як Ф. Хайдера, Л. Фестінгера ін.

З урахуванням цього контексту можна узагальнити, що виникнення активності людини, в контексті фрейдизму, можна пояснити несвідомими стимулами, такими як інстинкти, потяги і, особливо, лібідо. Коли соціальні норми обмежують вираження потягів, має місце механізм "сублімації", що може виявлятися у креативності, науковій або пізнавальній діяльності, або в агресивних проявах. В рамках механізму витиснення, еротичні потяги можуть бути прихованими у сфері несвідомого. У неофрейдизмі розвиток та виявлення активності ускладнюється введенням різноманітних побудників та соціальних факторів. Гуманістична психологія визначає засоби розвитку активності, враховуючи ієрархію потреб А. Маслоу: від найнижчих життєвих до найвищих потреб самоактуалізації та реалізації потенційних можливостей [56].

Вітчизняні психологи вивчають засоби розвитку активності, досліджуючи пізнавальні процеси, здібності та стани особистості, використовуючи методологію діяльнісного підходу. Спонтанна активність визначається як прояв суб'єктивної активності, яка виникає без зовнішніх стимулів і є невід'ємною властивістю людини. Зовнішні впливи можуть впливати лише на напрямок та умови прояву цієї активності.

Проблема спонтанної активності вивчалася в роботах вітчизняних вчених, таких як М.А. Бернштейн, П.К. Анохін, С.Д. Максименко.

У сучасних дослідженнях ознаки спонтанної активності проявляються в обговоренні суб'єктивної психічної активності та інтенсивної активності. З сучасних концепцій видно, що складну природу активності людини та її прояв неможливо пояснити лише фізіологічними аспектами. При поясненні мотиваційних чинників внутрішньої організації активності виділяють мотиваційні, цільові та інструментальні основи.

Сучасні дослідження дозволяють розглядати особистість як об'єкт, що існує та саморозвивається. Застосування генетико-моделюючого методу дослідження та аналіз теорій особистості дозволяє відкривати нові аспекти розгляду особистості як об'єкта наукового вивчення. Виявлено, що основою існування та саморозвитку особистості є потреба, що є складною єдністю біологічних і соціальних джерел та досвіду. Головним напрямком цієї потреби є інша людина, яка розкриває нове розуміння життя особистості та закономірностей її генезису і існування. Вищою формою цієї потреби, яка мотивує особистість, є переживання любові до іншої людини, визначаючи "початок" та "продовження" особистості [13].

Інший підхід до розуміння мотиваційних основ реалізації активності полягає в аналізі різних виявів Я-концепції та Я-образу. Різні психологи представляли Я-образ як ідеальне, соціальне, духовне та інше. Цільовою основою активності вважається передбачення результату діяльності та образу можливого майбутнього. Мета активності спрямована на об'єкт чи результат активності, і може бути матеріальною чи інтелектуальною творчістю [38].

Досягнення мети не завжди призводить до задоволення потреби та припинення активності. Вивчення випадків прояву активності після досягнення мети, а також виникнення нової мети, відомої як надситуативна мета, залишається областю слабо вивчених. Така активність може виникнути внаслідок суб'єктивної, фактично зовнішньої невмотивованої діяльності, що проявляється у креативності, коли

творчість стає внутрішньою потребою суб'єкта, не обумовленою майбутніми вигодами. Така активність особливо виражена в видатних вчених, чиє втілення креативності мотивоване внутрішніми потребами у творчості [25].

Прояв активності для досягнення мети суб'єкта завжди пов'язаний із використанням інструментів активності, таких як знаряддя праці або слово, будь то усне чи письмове. Інструментарій активності також включає в себе знання, навички та уміння суб'єкта. Мотиваційні засоби та умови внутрішньої організації активності в теорії інструментальності В. Вроома розглядаються трошки інакше, де ідея інструментальності тісно пов'язана з мотиваційними та цільовими аспектами активності. Згідно з цією теорією, результати дій зазвичай мають ряд наслідків для суб'єкта, які можуть бути більшими або меншими за привабливість. Ці наслідки передбачаються та, таким чином, мотивують активність. Активність, згідно з інструментальною теорією, направляється інструментальністю, яка призводить до досягнення бажаних результатів або запобігає виникненню небажаних наслідків.

У сучасній психології визнається, що мотиваційні, цільові та інструментальні аспекти є внутрішніми, суб'єктними детермінантами активності, які утворюють систему разом із зовнішніми проявами активності та відповідними впливами середовища. Однак причинно-наслідкові зв'язки між цими "утворюючими" активності аспектами є неоднозначними та вимагають додаткових експериментальних досліджень [11].

Далі, логіка подальших досліджень вимагала розгляду адаптивних механізмів розвитку та прояву активності. Найпоширеніше пояснення адаптивної активності базується на ідеї гомеостазу, яку запозичено з біологічної теорії. Згідно з біологічною теорією спонукань, первинні фізіологічні потреби в їжу, воду та кисень породжують автоматичний біологічний імпульс, який налаштовує та направляє організм індивіда на активність з метою задоволення цих потреб. Таким чином, спонукання, виниклі через послідовні дії, ведуть до відновлення порушеної рівноваги.

Сутність гомеостатичного механізму, розглядана на рівні організму, також висвітлена у роботах П.К. Анохіна. Погляд на активність як на властивість особистості, що підтримує рівновагу з навколишнім середовищем за допомогою саморегуляції, також знайшов своє відображення в роботах багатьох психологів. Наприклад, у психоаналізі цю властивість приписують "Его", яке сприймає інформацію про навколишній світ і внутрішній стан організму, регулюючи відповідні дії суб'єкта для самозбереження та пристосування до реальної ситуації [52].

У теорії когнітивного дисонансу й когнітивної відповідності Л. Фестінгера суб'єкт одночасно володіє двома суперечливими психологічними "знаннями", перебуваючи в стані дискомфорту. Вихід з цього стану можливий шляхом зміни одного з елементів дисонансних знань або введення нового елемента. Таким чином, когнітивна структура людини не може залишатися незбалансованою та дисгармонійною. Згідно з повчальною теорією гомеостазу, рівновага організму з навколишнім середовищем досягається за рахунок репродукції напруги, викликані потребами.

Ж. Піаже вніс істотний внесок у розуміння механізму адаптивного поведінки, де адаптацію визнається як єдність двох протилежно спрямованих процесів – акомодатії та асиміляції. Акомодатія включає модифікацію функціонування організму або дій суб'єкта відносно властивостей середовища. Ці процеси взаємодоповнюють один одного. В.Г. Леонт'єв, враховуючи біологічну теорію оптимальної активації, розглядає розвиток та прояв активності через механізм мотивації, що ґрунтується на законах динамічної рівноваги [51].

Цей огляд дозволяє краще зрозуміти та систематизувати різні підходи до розгляду механізмів активності та її розвитку, а також вказує на необхідність подальших досліджень для більш глибокого розуміння цих процесів в психології.

Джерелами креативності особистості є внутрішні стимули, схильності, здібності та прагнення до самоактуалізації. Однак важливу роль у виявленні креативності грає

соціальна мотивація, така як матеріальний інтерес, прагнення до отримання авторитету в колективі та престижу.

Моральна атмосфера в колективі також впливає на виявлення креативності, повинна сприяти усвідомленню творчого потенціалу та максимальному розкриттю творчих здібностей. Здатність до "освітлення" та інтуїтивних відкриттів у творчій діяльності властива лише тим людям, які володіють глибокими знаннями в конкретній області творчості [58].

Г.О. Бал вносить цікавий внесок у розуміння взаємозв'язку між нормою діяльності та креативною активністю, стверджуючи, що творча активність індивіда базується на оволодінні досконалими нормами діяльності, втіленими в теоретично обґрунтованих способах дій і методологічних знаннях.

Засвоєння норм діяльності відбувається в процесах, що є характерними для творчої діяльності, наприклад, розв'язання проблемних завдань у навчальному процесі. Норми діяльності сприяють розвитку креативності як орієнтирів ідеалу, встановлюючи перспективні цілі для досягнення.

Активна особистість, яка має креативний підхід, відзначається орієнтацією на майбутнє. Спрогнозовані функції реалізуються у встановленні цілей, емпатії, очікуваннях та мріях. Психіка, багатофункціональна за своєю природою, виявляється у різноманітті видів діяльності та форм активності, що роблять поведінку та стиль особистості єдиною системою.

Мотиваційні чинники та умови для розвитку креативності виявляються у створенні матеріальних і духовних цінностей, що відрізняються новизною, оригінальністю та унікальністю. Психологічною основою цих чинників є здібності, мотивації та вміння людини, а розвиток уяви, інтуїції та неусвідомлюваних компонентів розумової активності важливий для прояву креативності.

Висновки до першого розділу

Отже, у ході аналізу теоретико-методологічних аспектів дослідження креативності, психологічних особливостей та чинників розвитку цієї важливої якості в майбутніх психологів, стало очевидним, що креативність є багатогранним та складним явищем. Теоретичні уявлення про креативність, викладені в розділі, свідчать про те, що її розвиток залежить від різноманітних факторів, включаючи особистісні риси, взаємодію з оточуючим середовищем та систему стимулів. Психологічні особливості розвитку креативності майбутніх психологів виявляються в їхній здатності до інноваційного мислення, гнучкості у розв'язанні проблем та відкриття нових підходів у вирішенні психологічних завдань. Через аналіз чинників та умов розвитку креативності майбутніх психологів виявлено, що важливою роллю в цьому процесі відіграє навчальне середовище, структуровані завдання та підтримка від науковців та практиків психології. Подальший розвиток креативності майбутніх психологів вимагає комплексного підходу, що об'єднує як особистісні, так і середовищеві чинники. Опанування та розуміння теоретичних аспектів є важливим етапом у формуванні креативної компетентності майбутніх фахівців у галузі психології. З урахуванням вивчених теоретичних аспектів, можна зазначити, що креативність не є статичною властивістю, а складним процесом, який можна формувати та розвивати. Важливо враховувати індивідуальні особливості майбутніх психологів та створювати умови, сприятливі для їхнього творчого росту. Креативна особистість відрізняється не наявністю якихось особливих, унікальних якостей, а переважно розвитком тих, які необхідні для продуктивної діяльності. При цьому слід врахувати, що особистість є цілісною, інтегральною, і тому переважний розвиток окремих її рис не може не супроводжуватися якісною перебудовою усєї структури, ядерне місце у якій обіймає мотиваційна сфера.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

2.1. Обґрунтування методологічного підходу і засобів формування креативності майбутніх психологів

Головним завданням емпіричного дослідження було виявлення рівнів розвитку креативності майбутніх психологів в умовах навчання у процесі фахової підготовки. Експериментальною базою дослідження слугував Національний авіаційний університет, а саме студенти факультету психології як заочної, так і стаціонарної форми навчання. Загальна чисельність вибірки складала 50 осіб, віком від 17 до 23 років (17 особи - чоловічої статті, 33 особи – жіночої статті). Відштовхуючись від констатувального етапу експерименту, ми розробили програму, на яких виконувалися наступні етапи:

- Визначали мету і завдання дослідження;
- Визначали об'єкт і предмет дослідження;
- Підвереджували поставку гіпотези дослідження;
- Визначали етапи проведення експериментального етапу дослідження;
 - Добирали критерії взаємозв'язку особливостей компонентів креативності майбутніх психологів, збір інформації (тестування, опитування, анкетування);
 - Проводили статистичну обробку зібраної інформації, визначення кореляційного зв'язку між компонентами готовності;
 - Здійснювали психологічний аналіз та інтерпретація результатів експериментального дослідження;
 - Визначали найефективніші форми, засоби і методи розвитку креативності майбутніх психологів в умовах навчання.

Також відповідно програми експерименту, нами було обрано методи і методики, за допомогою яких визначались кількісні та якісні показники вказаних здібностей. Діагностичний інструментарій здійснювався відштовхуючись від моделі та компонентів креативності майбутніх психологів на засновках циклічно-вчинкового підходу і його принципах, моделях і програмі розвитку цих здібностей.

В якості компонентів креативності були обрані наступні компоненти: емоційний, когнітивний, потребо-мотиваційний, професійно-креативний.

Оцінку емоційного компоненту було здійснено за допомогою методики діагностики емпатійних здібностей (В. Бойко) (Додаток А). Ця методика встановлювала здатність майбутніх психологів до екстравертованості та домінування в умовах навчання, а також їхню здатність ситуаційно мобілізувати власну психодуховну синергетику. Для цього використовувалися такі шкали:

1) Раціональний канал емпатії, який визначався увагою, сприйняттям і мисленням особи, яка співпереживає, щодо стану, проблем і поведінки іншої особи.

2) Емоційний канал, який виявляв здатність особи, яка співпереживає, входити в емоційний резонанс з оточуючими і брати участь у їхньому житті. За допомогою емоційної чутливості відбувалося "входження" до енергетичного поля партнера. Екзистенційне підлаштування дозволяло зрозуміти внутрішній світ, прогнозувати його поведінку і ефективно впливати на неї. Співучасть і співпереживання виконували роль провідника від однієї особи до іншої, і навпаки.

3) Інтуїтивний канал для опису здатності бачити поведінку партнерів, діяти в умовах обмеженої інформації про них, використовуючи підсвідомий досвід.

4) Установки, які сприяють емпатії, полегшують або, навпаки, ускладнюють дію всіх емпатичних каналів.

5) Проникаюча здатність до емпатії є важливою комунікативною ознакою людини, яка створює атмосферу відкритості, сердечності та щирості.

б) Дентифікація, яка полягає в здатності зрозуміти іншу людину на основі співпереживань і постановки себе на її місце. Основу цього процесу становлять легкість, рухливість і гнучкість емоцій, а також здатність до наслідування.

Після аналізу результатів визначили загальний показник емпатії, який вказує на значущість конкретного каналу в її структурі. Оцінка за допомогою цієї шкали виконує допоміжну роль в інтерпретації основного показника - рівня емпатії (сумарний показник може змінюватися від 0 до 36 балів): дуже високий рівень емпатії - 30 балів і вище, середній - 29-22, занижений - 21-15, менше 14 балів - дуже низький.

Когнітивний компонент ми досліджували за допомогою тесту «Дослідження розумових здібностей» (Т.І.Пашукова) (Додаток Б). За допомогою даної методики можна виявити рівні загальних розумових здібностей особистості як багатопараметричні параметри, які потім можливо проаналізувати.

Для проведення дослідження були використані такі параметри: здатність до узагальнення та аналізу матеріалу, гнучкість мислення, інертність мислення і переключення, емоційні компоненти мислення і відхилення, швидкість і точність сприйняття, розподіл і концентрація уваги, вміння користуватися мовою, орієнтування та просторова уява. [34]

Для дослідження потребо-мотиваційного компонента використали тест-опитувальник А. Мехрабіана [21] (Додаток В). Сприятливі умови виховання та довкілля сприяють формуванню мотивації досягнення успіху, що стимулює прагнення до поліпшення результатів та наполегливість у досягненні цілей. Наявність потребів, мотивів, цілей та стимулів має велике значення для продуктивної діяльності та творчих проявів. За допомогою методики А. Мехрабіана вивчили два стійкі мотиви особистості - прагнення до успіху та уникнення невдачі. Студентам-психологам було запропоновано твердження про характер та думки щодо життєвих ситуацій.

Студенти провели аналіз тексту у формі опитувальника з двома різними формами - чоловічою (форма А) і жіночою (форма Б). Форма А містила 32 судження, а форма Б - 30. Кожен студент ставив бали поруч з кожним судженням, відображаючи

свою згоду або незгоду з ним. Після підрахунку сумарного балу, визначали преобладаючу мотиваційну тенденцію.

Ми провели дослідження професійно-креативного компонента за допомогою тесту вербальної креативності Е. Торранса, який базується на теорії дивергентного мислення Дж. Гілфорда (Додаток Г). Для цього використали вербальну батарею тесту, яка складається з семи субтестів: "Запитання", "Причини", "Наслідки", "Покращення предмета", «Незвичне використання», «Незвичні запитання» та «Неймовірна ситуація». Оцінки були проведені відповідно до таких критеріїв: продуктивність (здатність генерувати значну кількість осмислених ідей), гнучкість (здатність використовувати різні стратегії для вирішення проблем) та оригінальність (здатність створювати незвичайні, унікальні відповіді). Після підведення підсумків, ми встановили загальний показник розвитку креативності майбутніх психологів на трьох рівнях: низький, середній і високий.

2.2. Психологічний аналіз компонентів креативності майбутніх психологів

У нашому дослідженні брали участь студенти освітніх програм бакалаврату та магістратури Національного авіаційного університету, а саме студенти факультету лінгвістики та соціальних комунікацій напрямку психології стаціонарної форми навчання.

За допомогою методики діагностики емпатійних здібностей (В. В. Бойко) нами було виявлено емпатичні тенденції у майбутніх психологів. Результати представлені в таблиці 2.2.1:

Таблиця 2.2.1

Результати методики діагностики емпатійних здібностей (В. В. Бойко)

Рівень емпатії	Показники в%
----------------	--------------

Дуже високий	16
Високий	24
Середній	52
Низький	8
Дуже низький	0

Як видно з даної таблиці, серед респондентів 16% мають дуже високий і 24% - високий рівень емпатії, 52% демонструють середній рівень емпатії.

Ті, хто виявляє високий рівень емпатії, можуть співпереживати людям, емоційно реагувати на їхні прохання та труднощі. Проте бувають випадки, коли у практичних психологів розвивається емоційна залежність від інших людей, хвороблива вразливість, що ускладнює ефективну соціалізацію і навіть може призвести до різних психосоматичних захворювань. Проте дана особливість є важливою для майбутнього фахівця, адже йому необхідно вміти співпереживати клієнту, який потребує психологічної допомоги. А також це може свідчити про наявний творчий потенціал майбутніх психологів. Низький рівень емпатійних здібностей виявлено у 8% респондентів.

Студенти, які володіють середнім рівнем емпатійних тенденцій у міжособистісних стосунках більш схильні судити інших за їхніми діями, ніж довіряти своїм особистим враженням. Зазвичай, вони вміють контролювати власні емоційні прояви, але часто не можуть передбачити розвиток відносин між людьми. Що також свідчить про наявний творчий потенціал досліджуваних.

За допомогою тесу «Дослідження розумових здібностей» (Т.І.Пашукова) ми отримали наступні результати, що відображені у таблиці 2.2.2.:

Таблиця 2.2.2.

**Результати тестування з методикою «Дослідження розумових здібностей»
(Т.І.Пашукова)**

Рівень загальних розумових здібностей	Кількість студентів	% від кількості обстежуваних
низький	6	12%
середній	32	64%
високий	12	24%
Разом	50	100

За результатами даної методики, ми бачимо, що в більшості респондентів переважає середній рівень розвитку розумових здібностей (64%), що в цілому є досить оптимальним результатом. Високий рівень характерний для 12% осіб, а низький спостерігається у 6% опитуваних. Такий результат вказує на досить добру розвиненість когнітивного компоненту креативності майбутніх психологів.

За результатами методики "Модифікований тест-опитувальник А.Мехрабіана " ми отримали наступні результати. Дані відображені в таблиці 2.2.3:

Таблиця 2.2.3.

Результати методики "Модифікований тест-опитувальник А.Мехрабіана"

Домінуюча мотиваційна тенденція	Кількість респондентів	Кількість респондентів у %
мотивація уникнення невдач	28	56%
мотивація досягнення успіху	22	44%

Наступний наш етап супроводжувався оцінкою рівня розвитку потребо-мотиваційного компонента творчих спроможностей майбутніх психологів в умовах навчання, оцінивши результати дослідження, можемо констатувати про недостатню сформованість у студентів психологів Національного авіаційного університету прагнення до успіху, як складової їхньої готовності до креативного вчинення та бажання реалізовувати продуктивну діяльність. Це підтверджено такими показниками: переважає мотив уникнення невдач (56%) над мотивом прагнення до успіху (44%). Тобто, рівень розвитку потребо-мотиваційного компонента у майбутніх психологів в умовах навчання не відповідає вимогам фаху. Так як потреби, мотив, цілі та інші стимули творчих виявів особистості професіонала сприяють виникненню в них інтересу до прояву креативності, то це потребує подальшого вдосконалення і самовдосконалення.

За результатами методики «Дослідження вербальної креативності» (Е.Торранс) ми отримали наступні результати. Дані відображені в таблиці 2.2.4.:

Таблиця 2.2.4

Результати методики «Дослідження вербальної креативності» (Е.Торранс)

Рівень креативності	Показники в %
Дуже високий	22
Високий	14
Середній	50
Низький	14
Дуже низький	0

Як видно з даної таблиці, серед досліджуваних 22% студентів демонструють дуже високий і 14% високий рівень креативності, більше половини (50%) нормальний

(середній) рівень і 14% низький рівень креативності. Варто відмітити, що серед студентів-психологів є ті, хто під час навчання виявив високий рівень творчості. На думку майбутніх психологів, їхні творчі здібності будуть використовуватися у їхній професійній діяльності. Для тих хто продемонстрував середній рівень (50%) потрібні сприятливі умови, які якісно вплинуть на розвиток їхнього творчого потенціалу. Найнижчий рівень стурбованості (14%) – це ті, хто потребує системної роботи над розвитком творчого потенціалу. Важливу роль у майбутній професійній діяльності відіграє емпатія, за допомогою якої творчий потенціал, який формується та реалізовується в процесі навчання у вищому навчальному закладі.

Наступним етапом нашої роботи було проведення математично-статистичної обробки результатів методик. Для цього ми використали метод кореляційного аналізу даних.

За допомогою непараметричного критерію Колмогорова-Смірнова був виявлений нормальний розподіл даних у всіх шкал нашого дослідження, тому для кореляційного аналізу ми використали коефіцієнт кореляції Пірсона. За результатами проведеного кореляційного аналізу були отримані наступні дані, що зображені в таблиці 2.2.5.:

Таблиця 2.2.5.

**Результати кореляційного аналізу за допомогою коефіцієнту кореляції
Пірсона**

Шкали	Рівень емпатії	Рівень розумових здібн.	Мотивац ія до успіху	Мотивац ія уникнення невдач	Рівень креативності
Рівень емпатії	1	0,534	0,487*	0,532	0,528
Рівень розумових здібн.	0,534* *	1	0,399*	0,291*	0,433*
Мотивац ія до успіху	0,487*	0,399 *	1	-0,715**	0,613* *
Мотивац	0,532*	0,291	-0,715**	1	0,487*

ія унікнення невдач	*	*			
Рівень креативності	0,528* *	0,433 *	0,613**	0,487*	1

Примітки: ** рівень значущості $p < 0,01$; *рівень значущості $p < 0,05$

Оцінивши результати проведеного кореляційного аналізу ми бачимо, що між шкалами дослідження існують статистично-значимі кореляційні зв'язки. В свою чергу, подібний результат підтвердує важливість даних компонентів в якості елементів креативності майбутніх студентів-психологів та складових їх креативності.

2.3. Навчально-продуктивна діяльності майбутніх психологів та їх психологічний аналіз

Креативність у психології полягає у здатності створювати нові та унікальні речі та вироби, які мають корисність та цінність, а також витонченість та простоту. У Національному авіаційному університеті викладачі використовують різні методи та прийоми для розвитку творчих здібностей студентів, включаючи тестування та виділення особистостей з творчим складом розуму. Також розробляються програми та тести для виявлення додаткових творчих здібностей та схильностей студентів. Проте, важливо зазначити, що розвиток творчості студентів залежить від праці викладачів.

1. Для ефективної роботи з розвитку творчих здібностей необхідно проводити тестування та виявляти студентів з творчим мисленням. Таким чином викладач може визначити особистості, які мають підвищені здібності і працювати з ними цілеспрямовано. Тому потрібно розробити спеціальні тести для виявлення творчо обдарованих студентів.

2. Також важливо розробити програми та тести для виявлення додаткових творчих здібностей та схильностей студентів, які не пов'язані з їх основною професією. Це допоможе сприяти розвитку цих здібностей у студентів.

3. Формування креативності студентів залежить від викладачів, які працюють творчо. Тому одним з ключових питань є питання про наявність кваліфікованих кадрів, які зможуть ефективно розвивати творчі здібності студентів.

4. Не всі мають творчі навички, але це не зменшує важливість якісної освіти. Тому нагальним є формування у молоді культури розумової праці, ергономіки робочого місця, систематизації матеріалів та логіку вирішення проблем[22].

5. Під час навчання за фаховими предметами необхідно відмовитись від репродуктивного методу навчання. Отримані знання мусять мати активний характер, тому процес навчання має супроводжуватись творчими завданнями та задачами. ВНЗ повинні створити банк нестандартних творчих завдань для студентів [22].

6. Процес подолання психічної інерції, котрий трапляється в наслідок "рецептурного навчання" , оптимальним є застосування досвіду іноземних провідних ВНЗ [22].

7. Розвиток творчих здібностей студента найкраще відбувається, коли він бере участь у реальній роботі, такій як науково-дослідна або проектно-конструкторська. Це сприяє зростанню зацікавленості студента в предметі та стимулює розвиток його творчих здібностей. Тому кафедри повинні залучати студентів до своїх досліджень.

8. Університет повинен створити постійно діючий методичний семінар для викладачів та студентів, щоб навчити їх методам та практиці креативного навчання. Це допоможе підвищити якість навчання та забезпечити розвиток творчих здібностей студентів.

9. Для підвищення рівня креативного навчання в Національному авіаційному університеті необхідно доповнити існуючі та укладати нові Угоди про співдружність з зарубіжними університетами розділами про співпрацю та обмін досвідом у цій галузі.

Враховуючи виконання вимог методологічних принципів учинковості і практичності людського усупільненого повсякдення у форматі способів, засобів та інструментів професійного методологування, була створена нова типологія

креативності майбутніх психологів за відповідними критеріальними ознаками (ступенем готовності до професійної діяльності та компонентним набором креативності), яка була реалізована нами в поточному дослідженні (табл. 2.3.1.).

Таблиця 2.3.1.

Типологія прояву креативних здібностей майбутніх психологів в умовах навчання

Компоненти	Компоненти креативності				Сфери
	Емоційн	Потребо-	Комуніка	Профес	
Готовності до креативного діяння	о- когнітивн	мотиваційний	тивно- продуктивний	ійно- креативний	мисленнєво-пошукового креативного вчинення
Когнітивний	почуттєво- когнітивний	пізнавальн о- потребовий	проблемн о- пізнавальний	предме тно- пізнавальний	Активізаційна
Потреб о- спонукальний	почуттєво- домагальний	інтенційно- потребовий	діалогічн о- спонукальний	профес ійно- полі- мотиваційни й	Конативна
Операці йно- діяльний	пережив ально- діяльний	цілепоклад альний	комунікат ивно-діяльний	профес ійно- вчинковий	Діяльнісна
Рефлекс ивно-	пережив ально- рефлексивний	рефлексивн о- цільовий	комунікат ивно- рефлексивний	само- рефлексивно- сенсор ний	Само-регуляційна
	Типи				

Люди з почуттєво-когнітивним типом мають здатність розуміти творчі завдання та проявляти екстравертованість та домінування. Вони здатні швидко сприймати інформацію з навколишнього середовища, а також аналізувати її з раціональної точки зору. Цей тип людей часто виявляється в лідерських позиціях, оскільки вони вміють ефективно керувати іншими та приймати рішення. Однак, цей тип також може

створювати внутрішні проблеми. Люди з почуттєво-когнітивним типом можуть бути схильні до перфекціонізму та самокритики. Вони можуть поставити перед собою надмірно високі стандарти і вимоги, що може призвести до стресу та незадоволеності. Крім того, їхній раціоналізм та аналітичний підхід можуть перешкоджати їхній здатності до творчого мислення та інновацій. Проте, психолог з таким типом творчих здібностей може знайти новий спосіб вирішення психологічної проблеми, використовуючи свій креативний потенціал.

Характеристика психотипу, що відноситься до пізнавально-потребовного, означає, що особа з таким психотипом має високий рівень пізнавальних потреб і зацікавлена у пошуку нових знань і розвитку своїх креативних здібностей. Це означає, що вони мають сильну мотивацію до творчості і стимулюються до розвитку своїх творчих здібностей. Майбутні практичні психологи з таким психотипом мають можливість розробляти індивідуальні підходи до вирішення повсякденних проблем у психологічній практиці. Вони можуть використовувати свою творчість і креативність для розробки нових методик і технік, які допоможуть клієнтам подолати особистісні проблеми.

Прояв психотипу проблемно-пізнавального виявляється усвідомленням та постановкою креативного завдання як особистісно проблемного. Відповідно, практичний психолог такого психічного складу характеризується здатністю продуктивно здійснювати миследіяльність на основі вмілого смислового оперування раціональними знаннями, що призводить до створення творчого продукту.

Предметно-пізнавальний психотип означає, що людина має здатність до точного та конкретного творчого пізнання. Це означає, що вона вміє аналізувати і розуміти деталі, зосереджуватися на конкретних об'єктах або явищах, а також використовувати цю інформацію для створення нових ідей і продуктів. Психолог з предметно-пізнавальним психотипом володіє здатністю мобілізувати свою емоційно-розуміннєву енергетику в ситуаціях, пов'язаних з його професійною діяльністю. Він вміє ефективно вирішувати професійні завдання, використовуючи свої творчі навички

і знання. Одним з основних аспектів предметно-пізнавального психотипу є здатність до створення креативного продукту мисленнєвого оформлення. Це означає, що психолог здатний генерувати нові ідеї, розробляти оригінальні концепції і знаходити нестандартні рішення.

Почуттєво-домагальний психотип характеризується високою чутливістю до зовнішніх вражень та потребою у власному впливі на оточуючих. Люди з таким психотипом мають здатність глибоко сприймати світ навколо себе і відчувати його емоційне забарвлення. Вони відчують потребу виразити свої почуття та емоції через творчу діяльність. Ці люди зосереджені на своїх власних творчих зусиллях і намагаються реалізувати їх у своїй повсякденній професійній діяльності. Вони віддають перевагу творчому підходу до розв'язання завдань і завжди шукають нові способи досягнення поставлених цілей. Їхні знання, навички та норми актуалізуються в процесі творчої роботи, що дозволяє їм створювати нові об'єкти та ідеї. Глибокий інтерес до творчої діяльності є основою для розвитку почуттєво-домагального психотипу.

Психолог з пізнавально-потребовим психотипом є особою, яка має розвинуту систему нових потреб і мотивів, бажань і намірів. Ці потреби і мотиви виникають внаслідок творчої діяльності, яка є основою для розвитку індивіда. Такий психотип спрямований на творчі вияви, які в свою чергу сприяють раціональному удосконаленню професійної діяльності та створенню оригінального продукту. Психолог з пізнавально-потребовим психотипом має здатність до постійного пошуку нових знань і відкриттів. Він завжди зацікавлений у розумінні причин і наслідків, вивченні нових теорій і концепцій. Цей психотип має потребу в пізнанні і розумінні світу навколо себе. Такий психолог завжди має багато ідей і проєктів, які він хоче реалізувати. Він постійно шукає нові способи вирішення проблем і досягнення поставлених цілей.

Діалогічно-спонукальний психотип творчих здібностей виявляється у бажанні практичного психолога використовувати комунікативні навички для реалізації своєї

креативної діяльності у повсякденному житті. Це особливо помітно під час спілкування, коли вони прагнуть задовольнити свою потребу в творчій зміні професійного оточення, спрямувати продуктивне мислення та створити особистісно мотивований творчий результат.

Професійно-ефективний психотип практичного психолога проявляється в ряді характерних рис, які сприяють успішному виконанню професійних завдань і досягненню поставлених цілей. Однією з таких рис є яскравий вияв полімотивації, що означає наявність різноманітних мотивів, які спонукають психолога до дії. Полімотивація включає в себе появу мотивованих думок, емоцій та професійних дій. Психолог з таким психотипом відчуває сильний інтерес до своєї роботи і має багато різних мотивів, які його підтримують. Це можуть бути мотиви самореалізації, допомоги іншим, пізнання, розвитку, досягнення успіху тощо.

Індивід з передувально-діяльним психотипом використовує свої творчі здібності з усвідомленням мети психокреативних зусиль та супроводжуючих їх емоційних і почуттєвих станів. Це дозволяє йому забезпечити професійну психологічну взаємодію під час професійного проектування, здійснення мислепродуктивної діяльності та досягнення екзистенціалу циклічно-вчинкового творення [30].

Цілепокладальний психотип проявляється усвідомленням відповідальності за творчий вчинок. Цей тип характеризується чітким розумінням мети пошуку і розробки засобів для досягнення цієї мети. Тому психолог з таким духовним складом може активізувати свої творчі ресурси і потенціал для підтвердження своєї індивідуальності в різних ситуаціях, а також самоорганізуватися для створення оригінального продукту.

Психолог з комунікативно-діяльним психотипом володіє оптимальним стилем професійного та креативного спілкування, контролює результати своєї творчої діяльності та рівень креативного розвитку. Він має високий рівень емоційного інтелекту, вміє ефективно спілкуватися з різними людьми та використовувати різні

комунікативні стратегії. Вміє виявляти емпатію та розуміти потреби та почуття інших людей, що допомагає створювати глибокі та довірливі взаємини з клієнтами. Також має розвинені навички активного слухання та вміння задавати запитання, що допомагають зрозуміти проблеми та потреби клієнтів.

Прояв професійно-діяльнісного психотипу полягає у здатності психолога виконувати всі етапи творчої діяльності та нести особисту відповідальність за цей процес, включаючи саморефлексію, яка допомагає створити новий або оригінальний продукт. Це сприяє розвитку креативних рефлексивних здібностей та підтверджує його як висококомпетентного фахівця.

Для психологів з переважально-рефлексивним психотипом характерні аналіз процесу, результатів та несення особистісної відповідальності спеціаліста щодо творчих дій, створення унікального рішення проблемного завдання або креативного продукту відповідно до внутрішньої психологічної організації. Психологи даного типу застосовують специфічні методи розв'язання окремої проблеми або завдання особистісного характеру [25].

Рефлексивно-цільовий тип особистості, що характеризує креативність психологів, виявляється у повному використанні професійно-креативної діяльності, включаючи завдання, форми, зміст, методи і засоби мислеактивності. Цей тип особистості сприяє системній реалізації особистісних ресурсів і потенціалу, що сприяє самоорганізації креативних здібностей та розвитку його потреб та мотиваційної сфери.

Психологи з професійно-рефлексивним психотипом характеризуються креативним стилем спілкування. Це означає, що психологи можуть проводити як спеціально сплановану творчу взаємодію, так і реагувати ситуативно з урахуванням актуальних обставин, щоб досягти продуктивної діяльності. Внаслідок цього досягається створення творчого продукту та збагачення особистості психолога як творчої індивідуальності.

Саморефлексивний-сенсорний психотип креативності психологів виражається через використання ними форм, засобів і механізмів рефлексивної самоорганізації для саморозвитку свого власного креативного потенціалу та формування згармонізованої і творчо орієнтованої індивідуальності фахівця-професіонала.

Таким чином, можна зробити висновок, що запропонована класифікація креативності майбутніх психологів є перш за все набором психологічних особливостей та духовно-психологічних інваріантів розвитку професіонала, чия діяльність та вчинки спрямовані не лише на виконавчу працю, а й на збагачення власного творчого потенціалу, а також на готовність здійснювати повноцінний акт творчості.

Висновки до другого розділу

Реалізація теоретичних основ і практичних аспектів розвитку креативності майбутніх психологів у процесі навчання призвела до вибору та застосування оптимального методологічного підходу - циклічно-вчинкового підходу. Цей підхід базується на основних принципах, концепціях і закономірностях, що дозволяє нам встановити найважливіші закономірності розвитку креативності майбутніх психологів.

Циклічно-вчинковий підхід передбачає постійну взаємодію між теоретичними знаннями та практичними навичками. Він базується на ідеї, що процес навчання повинен бути циклічним, з постійним повторенням і удосконаленням набутих знань і навичок. Цей підхід дозволяє студентам активно взаємодіяти з матеріалом, застосовувати його на практиці і вдосконалювати свої навички.

Основними принципами циклічно-вчинкового підходу є системність, послідовність, відкритість, активність, самостійність і рефлексія. Системність передбачає розгляд процесу навчання як цілісну систему, де кожен елемент взаємодіє з іншими. Послідовність означає, що процес навчання має логічну послідовність, де

кожен етап побудований на попередньому. Відкритість означає готовність до нових знань і досліджень, а також відкритість до співпраці з іншими студентами і викладачами. Активність передбачає активну участь студентів у процесі навчання, їхню ініціативу і самостійність. Рефлексія означає постійне аналізування і оцінювання своєї діяльності, виявлення помилок і вдосконалення своїх навичок.

Циклічно-вчинковий підхід є ефективним для розвитку креативності майбутніх психологів, оскільки він поєднує теоретичні знання з практичними навичками і сприяє активній участі студентів у процесі навчання.

Відповідно до результатів експериментального дослідження ми можемо зазначити, що розвиток креативності майбутніх психологів залежить від рівня сформованості відповідних компонентів. Достовірність та надійність отриманих результатів щодо особливостей креативності майбутніх психологів були забезпечені за допомогою адекватних методів та методик, які були використані в ході дослідження, а також статистичної обробки експериментальних даних, кількісного і якісного аналізу.

Загалом можна стверджувати, що у студентів-психологів спостерігається недостатньо високий рівень розвиненості окремих компонентів креативності. Шляхом підвищення рівнів сформованості цих компонентів збільшиться здатність майбутніх спеціалістів до проявів креативності у вирішенні задач. Вважаємо необхідним розробку та експериментальну перевірку психодідактичних умов, спеціальну технологію і програму розвитку креативності майбутніх психологів на основі циклічно-вчинкового підходу.

РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

3.1. Соціально-психологічні умови використання організаційно-діяльнісних ігор у підготовці психологів

У сучасних умовах соціально-економічна ситуація вимагає подальшої модернізації соціальних інституцій, зокрема освіти. Освіта впливає на економічні процеси та підготовку кваліфікованих кадрів. В сучасному світі, де змінюються технології та вимоги ринку праці, потрібна висока якість освіти для конкурентоспроможності економіки. Модернізація освіти включає перегляд навчальних програм, нові методи навчання та підвищення кваліфікації вчителів. Одне з головних завдань модернізації освіти - забезпечити доступність для всіх. Необхідно створити рівні умови для якісної освіти незалежно від соціального статусу.

Умови сучасного світу вимагають, щоб українські вищі навчальні заклади використовували нові методи, прийоми, форми навчання, освітні технології та методи впливу педагогів на студентів. Для того, щоб випускалися компетентні спеціалісти, необхідно використовувати активні форми, методи та засоби навчання, розвивальні методики, інструменти та технології. Компетентність - це загальна здатність та готовність особистості до діяльності, яка базується на знаннях та досвіді, отриманих через навчання, і спрямована на самостійну участь в освітньому процесі та успішну інтеграцію особистості в соціальне середовище.

Компетентний психолог відрізняється високою професійною здатністю застосовувати психологічні знання, норми, вміння та навички, а також активізувати особистісні якості для виконання повсякденних професійних завдань. Успішність фахівця-психолога залежить від організованої системи його підготовки, при чому ключову роль відіграє рівень сформованості його компетентностей, розвинений інтелектуальний, креативний і вольовий потенціал. Відповідно для розвитку

креативності майбутніх психологів була розроблена спеціальна програма формування базових професійних компетентностей у студентів.

Сьогоднішнє суспільне життя вимагає від сучасної психологічної освіти спрямованість на розвиток спеціальних компетентностей, які дозволяють будувати інноваційну освітню, гуманітарну, соціальну або іншу реальність, а не просто поширювати знання.

Творчий підхід є одним з основних факторів успішності людини в професійній сфері. Тому, для розвитку методологічного мислення, креативності студентів психологічного профілю Національного авіаційного університету, необхідно обґрунтувати концептуальні засади організаційно-діяльнісних ігор (ОДІ, в однині - ОДГ) з психодидактичної перспективи.

Один з основних способів розвитку креативності спеціаліста в процесі здобування освіти полягає в застосуванні ОДІ для формування креативності майбутніх психологів з позицій ОДГ як інструменту вирішення проблем між професійного та міждисциплінарного характеру. Цей метод був розроблений і вперше використаний у 1979 році вченим Г. П. Щедровицьким, який є початківцем і теоретиком даного методу філософування [20].

У ході нашого експериментального дослідження ми використовували різноманітні мисленнєві ігри на різних етапах розвитку креативності студентів психологічного напрямку. Ці ігри були розподілені на три групи в залежності від типу мислення:

1. Аналітичні ігри, де мислення постає в якості інструменту або методу обчислення сутностей. Прикладом таких ігор є Логіка Аристотеля.

2. Ідеалізаційні ігри, де мислення використовується як спосіб створення ідеальних сутностей, які потім перетворюються на знання. Прикладом може бути новоєвропейська наука.

3. Методологічні ігри, де мислення активізується як спосіб створення нових світів.

Враховуючи принципи, норми і вимоги типологічного підходу як ефективного інструменту професійного методологування [33] і принцип вчинковості (В.А. Роменець і його наукова школа [Роменець]), було розроблено типологію ігор за такими критеріями:

- логіко-змістовою структурою вчинку, що включає чотири елементи (ситуаційний, мотиваційний, діяльний і післядіяльний);
- способом об'єктивації ігрової практики у процесі формування гри як соціокультурного явища. Очевидно, що наявні чотири типи ігор.

Гра-середовище як втілення ситуаційного аспекту гри. У даному випадку місце, спеціально облаштоване і пристосоване для певного набору ігор, виступає генератором гри, тому його організація є фундаментальною і найважливішою умовою. Гра-середовище має властивості, які викликають у гравця наслідування, мавпування, подвоєння світу, його семіозис, аполонські мотиви. Вона базується на енергетиці розуму й уяви і передбачає сприймання зазеркального знакового світу. Також вона включає в себе театральні і мовні ігри, які є її сутнісно довершеними формами. Однак, як і в інших типах ігор, вона має свій набір трансформованих квазіформ, які спотворюють її первинну природу. Серед таких спотворених форм можна відзначити салонні розваги, естетство, богему, розгуляйство і т.д. Наприклад, гру-змагання можна вважати квазіігрою, оскільки її ціль полягає не в розвитку гравця, а в перемозі одного гравця над іншим у віртуальному, "іграшковому" світі.

Гра-виклик включає створення світу ігрової діяльності, де головну роль відіграє мотиваційний аспект гри. Структура цієї гри втілюється в якійсь речі, яка існує незалежно від місця і впливає на гравця як зовнішній мотиватор. Наприклад, це може бути стимулюючий текст, який спонукає гравця до активності в грі. У такому випадку спосіб долучення до гри може бути різним: читання тексту, його виконання або особиста інтерпретація через літературні та музичні твори, міфи, казки, байки, поезію, сатиру, анекдоти. Змістовно-сміслові трансформації, несподівані повороти і інтерпретації - усе це має на меті викликати певний емоційний стан у людини, яку

вона повинна пережити. Вони розмежують межі людської душі між гуманністю та агресивністю, культурністю та безглуздям, любов'ю та ненавистю, добром і злом, та ще багато іншого. При цьому упаковкою для такої гри-виклику можуть слугувати різноманітні художні форми, такі як живопис, скульптура, прикраси, ситуації насмішки тощо. Вони оточуються культурними прототипами, стандартними інтерпретаціями, соціальними штампами і значеннями, які визначають, як їх використовувати та які гральні елементи задіяти. Починаючи "розшифровку" та "читання" такого художнього виклику, людина зацікавлюється майже безмежною грою культурних або псевдокультурних змістів та соціальних сприйнять [14].

Гра-подія - це особливий вид заходу, який передбачає активну участь організаторів та освячення самої події, а також всього, що відбувається під час гри. Це не просто випадкова подія, а має певне культурне, релігійне, історичне або громадське спрямування і зміст. Наприклад, це можуть бути карнавали, сучасні хепенінги, різноманітні церемонії, політичні кампанії або суспільні акції (масовий вияв громадянської непокори). Гра-подія завжди має елемент змагання, яке може бути відкритим або прихованим. Суперництво і змагальність є необхідними характеристиками будь-якої гри-події, оскільки гравці прагнуть до перемоги, а для цього потрібно пройти через умовний світ, який створений з численними правилами. Прикладами таких правил можуть бути рицарські турніри або дуелі, спортивні змагання або конкурси ерудитів, наукові конференції або весільні свята.

Гра-церемонія, яка підсилює ігровий елемент, особлива тим, що вона має святковий характер і виконується за чіткими правилами та діями. Ця гра є відображенням рефлексивного підсумку попередньої великої роботи гравця в певному сегменті суспільного життя та характеризує його досягнення, які можуть бути важливими для держави або культури. Яскравим прикладом такої гри є інаугурація Президента, яка передбачена Конституцією України і є офіційним входженням особи на найвищу державну посаду після тривалої передвиборчої політичної боротьби з іншими кандидатами. Також можна віднести до прикладів гри-

церемонії щорічне вручення номінантам-науковцям Нобелівської премії, яка є однією з найпрестижніших нагород в галузі наукових здобутків. Нобелівські Лауреати, перш за все, одягнені в мантиї, проводять короткі промови про свої дослідження та відкриття, отримують дипломи та відзнаки у своїй галузі суспільної діяльності, а також отримують грошову винагороду, наприклад, один мільйон доларів США, яке було встановлене в останні роки.

Тренінг, який був реалізований на основі організаційної гри, мав свої особливості. Він складався з незалежних занять, в які входили релаксаційні та рефлексивні вправи. На окремих заняттях проводилися діагностичні тести та анкети. Також використовувалися різні невербальні методи, такі як міміка, жести, тактильні та вербальні - інтонаційна техніка, прийоми ведення діалогу, способи подачі та сприйняття зворотного зв'язку. Тренінг також включав вправи для розвитку інтуїції та інтелектуальної лабільності. На заключному етапі заняття обов'язково проводилися самозвіти учасників. Наші дослідження підтверджують, що гра надає можливість людині самовизначатися. Основні принципи гри та типологія ігор були використані при розробці програми формувального етапу експерименту.

3.2. Програма і методика розвитку креативності майбутніх психологів

Враховуючи психологічні особливості психолога, нами було розроблено програму розвитку креативності майбутніх психологів, які базуються на тренінгу за допомогою гри. Тема тренінгу «Шляхи актуалізації творчих здібностей та умови розвитку креативності» полягала в актуалізації творчих здібностей та створенні умов для розвитку креативності.

Ця програма спрямована на надання допомоги майбутнім фахівцям у вирішенні психологічних задач, які виникають у практиці, та рефлексивний аналіз отриманих даних у рамках теоретичного курсу. За допомогою цієї методики студенти отримали навички надання психологічної підтримки клієнтам та здатність вирішувати будь-які

практичні психологічні завдання на основі основних принципів та алгоритмів, що існують у сучасному психологічному просторі.

Для стимулювання творчих здібностей студентів-психологів у процесі навчання ми застосовували психолого-педагогічні методи:

- орієнтація на творче осмислення, пошук нових і оригінальних підходів до вирішення повсякденних проблем у психологічній практиці; система мотивації схильностей до творчості та стимулів для бажання реалізувати власні творчі здібності;

- комплексне засвоєння зовнішніх професійно-продуктивних вмінь і навичок, практична психологічна взаємодія під час психологічного проектування;

- осмислення відповідальності за творчі дії, виявлення нової або/і оригінальної творчої продукції.

- організація освітнього матеріалу з урахуванням пошукової діяльності студентів (застосування проблемних завдань, творчих задач тощо);

- використання різних методів та прийомів навчання, пізнавальної роботи, та організаційних форм, які активізують творчу пошукову діяльність студентів та зміцнюють їх суб'єктність у навчальному процесі [35].

У програмі передбачено основні завдання, що полягають в ознайомленні студентів з основними аспектами аналізу креативності та рівнем творчого потенціалу індивіда, а також з теоретичними та практичними шляхами до їх виявлення. Вона сприятиме психологам у кращому розумінні психологічних проблем людини, особливостей її пізнавальної, мотиваційної та емоційно-вольової сфер, а також у формуванні її як відповідальної особистості з самобутньою індивідуальністю. Програма містить практичний блок, в який входять ігрово-імітаційні та проблемно-діалогічні форми активізації творчої активності студентів психологічного профілю, спрямовані на стимулювання їх творчих здібностей, розвиток продуктивної мислєдіяльності та здатності до креативної та творчої рефлексії щодо власних дій і досягнень.

При використанні даної програми для студентів влаштовувалися умови для розгляду основних концепцій методологічних, науково-методичних і прикладних проблем сфери інновацій та пізнавальної творчості, ознайомлення з шляхами до аналізу соціально-психологічних компонентів творчої діяльності та методів вивчення та оцінки креативності.

Гра-тренінг на тему "Шляхи актуалізації творчих здібностей та умови розвитку креативності" мала на меті зрозуміти і подолати внутрішні обмеження мислення студентів, використання всього інтелектуального потенціалу для роботи з завданнями, що потребують пошуку нових шляхів вирішення нових проблем і задач.

Завдання гри-тренінгу включають такі аспекти: введення в основні поняття, пов'язані з розвитком творчого мислення (такі як творчість, творчі завдання, етапи творчого процесу, ментальні моделі, креативність, пошукова творча активність, інсайт тощо); підвищення навичок і вмінь студента у керуванні власним творчим процесом; усвідомлення та подолання різних бар'єрів (когнітивних та особистісних), які заважають використанню творчих ресурсів та потенціалу мислення. Гра також включає техніки і методики когнітивної арт-терапії. Вона містить різноманітні вправи, що сприяють формуванню командного духу та підвищенню продуктивності учасників групи.

Гра була здійснена зі студентами Національного авіаційного університету для проведення дослідження. Кожна група складалася з 12-15 осіб, а робота тривала протягом п'яти днів (15 академічних годин). На початковій стадії, у перший день гри, на основі циклічно-вчинкового підходу, були визначені учасники, з акцентом на розвиток творчих здібностей та професійного зростання особистості. Робочий регламент був таким:

- Перший день: презентація проблем творчості, творчих здібностей та креативності (1 година), вивчення питання творчого мислення (1 година), загальна зустріч - виступи учасників груп щодо виконаної роботи на основі результатів виконання творчих завдань (1 година).

- Другий день: групова діяльність з формування професійної креативності (1 година), презентація виступів на тему "Моя майбутня професія" (2 години).

- Третій день: методологічна консультація стосовно окреслених питань (1 година), групов діяльність - виконання вправ і завдань, спрямованих на формування креативного потенціалу студентів (2 години).

- Четвертий день: загальна зустріч - виступи з окресленою проблематикою та їх аналіз (2 години), підведення попередніх підсумків гри (1 година).

- П'ятий день: проблемно-тематична рефлексія (1 година), організаційна рефлексія (1 година), саморефлексія (1 година).

У доповіді була описана роль творчості та креативності в кар'єрному становленні професіонального психолога, а також методи і шляхи формування творчого потенціалу особистості. Була розглянута специфіка використання оргдіяльнісної технології для розвитку професійних здібностей спеціаліста. В ході дослідження були визначені основні функції та завдання гри-тренінгу:

а) Розглядалися проблеми розвитку творчості, творчих здібностей та креативності індивіда, обмін гравцями досвідом проблемно-пошукового навчання.

б) Учасники ознайомилися з можливостями, нормами і сценарієм проведення гри-тренінгу.

в) Були випробувані можливості даного ігрового підходу в освітньому процесі підготовки майбутніх психологів для стимулювання креативного мислення.

г) Був розроблений план, проект і сценарій запланованих занять гри-тренінгу, у яких брали участь викладачі і студенти старших курсів.

д) Поведено рефлексію здобутків і прорахунків кожного заняття гри-тренінгу.

Тому, за допомогою психокреативної гри-тренінгу, студенти змогли розвинути нестандартний спосіб мислення. Вони використовували свій особистий креативний потенціал для вирішення ігрових завдань, котрі вимагали пошуку нових оптимальних шляхів рішення. Крім того, студенти отримали знання про розвиток творчого мислення та навчилися керувати своїм творчим процесом на особистісному рівні.

3.3. Аналіз ефективності програми розвитку креативності майбутніх психологів

Метою контрольної частини дослідження було встановлення ефективності запропонованої циклічно-вчинкової технології розвитку креативності майбутніх практикуючих психологів. Для оцінювання ефективності даної технології було порівняння особливостей актуалізації вказаних здібностей студентів психологічного профілю взагалі та окремих її показників на початковому та формувальному етапах дослідження.

Діагностичне обстеження на етапі розвитку здійснювалося за допомогою обраного набору психодіагностичних інструментів.

Щоб оцінити ефективність використаної програми і психодіагностичного інструментарію психорозвивального етапу експерименту, нами здійснено аналіз динаміки змін у формуванні креативності студентів в обох групах дослідження (контрольна й експериментальна).

На етапі формувального експерименту ми встановили динаміку змін емоційного, когнітивного, креативного, потребо-мотиваційного, та професійного компонентів у структурі креативності майбутніх психологів в умовах навчання як в контрольній, так і в експериментальній групах.

Узагальнені результати розвитку емоційного компонента креативності майбутніх психологів за допомогою методики діагностики емпатійних здібностей (В. В. Бойко) показано в табл. 3.3.1.

Таблиця 3.3.1.

Результати формувального етапу дослідження за методикою діагностики емпатійних здібностей (В. В. Бойко)

Рівень розвитку емпатії	Контрольна група	Експериментальна група
низький	8	6
середній	52	44
високий	24	26
дуже високий	16	24

Згідно даних експериментального дослідження підтверджується зростання рівня розвитку емоційного компонента, та емпатії загалом.

Результати формування когнітивного компоненту креативності з допомогою методики «Дослідження розумових здібностей» (Т.І.Пашукова) продемонстровані в таблиці 3.3.2.:

Таблиця 3.3.2.

**Результати формувальної частини дослідження за методикою
«Дослідження розумових здібностей» (Т.І.Пашукова)**

Рівень загальних розумових здібностей	Контрольна група	Експериментальна група
низький	12	8
середній	64	60
високий	24	32

Згідно отриманих даних ми констатуємо розвиток когнітивного компоненту креативності в опитуваних: зросла частка респондентів з високим рівнем та зменшилась кількість студентів з низьким рівнем розвитку досліджуваного компонента.

Аналізуючи результати сформованості потребо-мотиваційного компонента можемо стверджувати наступне: студенти експериментальної групи в результаті проведеного формувального комплексу розвитку креативності мали значно

підвищений мотив прагнення до успіху порівняно із учасниками дослідження контрольної групи (табл. 3.3.3.).

Таблиця 3.3.3.

**Розвиток потребо-мотиваційного компонента креативності за методикою
"Модифікований тест-опитувальник А.Мехрабіана"**

Домінуюча мотиваційна тенденція	Контрольна група	Експериментальна група
мотивація уникнення невдач	56	38
мотивація досягнення успіху	44	62

Вагомим є переважання мотиву на досягнення успіху, який передбачає наявність чіткої структури креативних потреб, бажань та інтересу до майбутньої професійної діяльності та якостей майбутніх психологів в умовах навчання експериментальної групи.

Результати вивчення рівня розвитку професійно-креативного компонента за методикою «Дослідження вербальної креативності» (Е.Торранс) демонструють нам наступні результати, що зображені в таблиці 3.3.4.

Таблиця 3.3.4.

Результати формування професійно-креативного компонента за методикою «Дослідження вербальної креативності» (Е.Торранс)

Домінуюча мотиваційна тенденція	Контрольна група	Експериментальна група
Дуже високий	22	22
Високий	14	20
Середній	50	48

Низький	14	10
---------	----	----

В результаті запровадження програми розвитку креативності у студентів експериментальної групи значно зросла частка опитуваних з високим рівнем креативності, а також зменшилася кількість людей з низьким рівнем розвитку досліджуваного явища.

Як висновок, на основі результатів нашого дослідження, ми стверджуємо, що серед головних якостей майбутнього психолога є: навички оцінки психологічних властивостей і станів, властивостей психологічних процесів, різноманітних видів діяльності особистостей у соціумі; уявлення про організацію психологічної служби; вміння попереджувати відхилення у соціальному та особистісному розвитку, у функціонуванні людей з обмеженими можливостями, а також професійних ризиків у різних видах діяльності; набуття навиків визначати психологічну проблему в умовах конкретної ситуації, розробляти шляхи подолання проблеми через постановку низки завдань; вміння розробляти шляхи подолання проблеми через постановку низки завдань; здатність до проведення роботи з психологічної профілактики, запобігання можливих відхилень у психічному розвитку та становленні особистості людини, міжособистісних стосунків, запобігання конфліктів та інше; вміння знаходити найбільш ефективні засоби вирішення психологічної задачі; набуття досвіду проводити анкетування, тестування, заходи психокорекції та інших впливів на людину; здатність використовувати основні закони гуманітарних та фундаментальних наукових дисциплін у професійній діяльності; набуття знань для надання психологічної допомоги суб'єктам різних вікових категорій; здатність застосовувати професійно-профільовані знання й практичні навички для розв'язання типових задач зі спеціальності; уможливлення використання технології психологічної діяльності; здатність до самостійної практичної роботи відповідно до отриманої кваліфікації; здатність працювати в команді, виявлення навичок міжособистісної взаємодії, здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.

В результаті участі у ОДГ зорієнтованих видах навчальної діяльності майбутні психологи засвоїли:

- основні теорії творчості та креативності у соціології, психології та філософії, поняття та персоналії;

- види та загальні принципи творчості; форми співвідношення творчості та інтелекту, методи вивчення творчості як інтелектуального процесу;

- методи вивчення творчих здібностей та креативності як цілісного феномену; методи вимірювання творчих здібностей і креативності;

- психологічні засади програм творчого розвитку саморозвитку та стимулювання творчої активності.

Ставши фахівцями психологічного профілю, майбутні спеціалісти матимуть можливість:

- організовувати та здійснювати науково-дослідницьку роботу в галузі психології творчості, творчих здібностей та креативності;

- використовувати психічну стимуляцію та підтримку творчої активності особи або групи; оцінювати фактори, умови та процес вирішення професійних творчих завдань;

- оцінювати й актуалізувати творчі здібності в залежності від ситуації; використовувати зусилля та навички для стимулювання власної творчої активності.

У результаті, незалежно від профілю професійної підготовки, структура креативності студента включає показники інтелектуальних, комунікативних та загальних емоційних здібностей, настрою, мотивації до спілкування, внутрішньої мотивації для майбутньої професійної діяльності, потреби в активних діях та досягненні успіху.

Висновки до третього розділу

Процедура та методика сприяння розвитку креативності студентів-психологів включала в себе ігровий психологічний тренінг, що базувався на основних принципах організованої гри на тему "Стимуляція розвитку креативності".

За результатами повторного дослідження загального рівня розвинутості компонентів креативності у майбутніх психологів експериментальної групи, вдача виявилася значно вищою, ніж у контрольній групі. Оцінка ефективності застосованої циклічно-вчинкової технології розвитку творчих здібностей майбутніх психологів засвідчила значне підвищення рівня розвитку креативності учасників експериментальної групи на рівні компонентів.

Була проведена оцінка ефективності запропонованої програми та методики психоформувального етапу експерименту з урахуванням динаміки змін у розвитку креативності студентів-психологів в обох групах дослідження. Результати експерименту підтвердили ефективність циклічно-вчинкової технології розвитку креативності майбутніх спеціалістів, а також виявили залежність і зв'язок елементів креативних спроможностей студентів психологічного профілю. Дослідження також підтвердило доцільність застосування розробленої системи форм, методів, прийомів і засобів, яка базується на циклічно-вчинковому підході та його принципах.

Як результат, нами було запропоновано методологічна та теоретична система формування креативності індивіда, що спрямована на розвиток креативності майбутнього психолога.

ВИСНОВКИ

Проблема розвитку творчих здібностей майбутніх фахівців є актуальною в педагогічній науці. У кваліфікаційній роботі було обґрунтовано модель розвитку творчих здібностей майбутніх психологів у ВНЗ. Запропоновано логіко-психологічну структуру та виявлено особливості вчинку творчості на основі циклічно-вчинкового підходу. Цей підхід передбачає цикл етапів творчого процесу, включаючи постановку проблеми, генерацію ідей, вибір рішення, реалізацію та оцінку результатів. Важливо розуміти особливості мислення та психологічні процеси на кожному етапі.

1. На підставі теоретико-методологічного розгляду психолого-педагогічної літератури було встановлено, що термін "творчість" визначається як процес створення щось суб'єктивно оригінального, котрий ґрунтується на властивості генерувати нові концепції та використовувати нетрадиційні методи діяльності. Вивчено, що творчість - це комплекс індивідуально-психологічних рис індивіда, котрі стають внутрішніми умовами для вдалого здійснення креативної діяльності. Визначено, що творчість охоплює широке поле практичної трансформаційної діяльності людини, спрямованої на створення нового продукту, який відрізняється своєю новизною або оригінальністю, є важливим і корисним, передбачає результативне та продуктивне вирішення проблем і сприяє самореалізації та самоактуалізації творчої особистості.

2. Встановлено, що творчий потенціал особистості складається з мотиваційного, вольового, емоційного та когнітивного компонентів, які визначаються емоційним ставленням до діяльності, професійною мотивацією, вольовими зусиллями та творчим мисленням, що обумовлені поставленими цілями та психологічними особливостями різних видів діяльності. Процес розкриття гармонійної творчої особистості є постійним і триває протягом усього життя людини. Креативна особистість, яка має розвинений інтелект, вихована у повазі до інших, може реалізувати свій творчий потенціал через насолоду в повсякденній наполегливій праці над собою, знаходячи відповідні сфери для виявлення своїх здібностей та талантів, досягаючи успіху в житті та корисності для інших.

3. На сучасному етапі розвитку та реформування вищих навчальних закладів стає необхідним гармонізувати освітній процес, гуманізувати та оптимізувати навчання, формувати гармонійну особистість, котра має здатність до професійної реалізації з високим духовно-творчим потенціалом і вміло реагує на різноманітні обставини. Для досягнення цих цілей необхідно впровадження системи особистісно-творчого підходу в освітній процес і його подальше удосконалення.

4. Важливою передумовою виховання загальнолюдських цінностей та гуманістичних ідеалів студентської молоді є розвиток творчих засад навчального процесу у ВНЗ. Це допомагає перетворити ці цінності в особистісно-визнану суб'єктивну систему цінностей. Орієнтація на концептуальну модель особистості та взаємозв'язок психодіагностики та психокорекції в процесі навчальної взаємодії є провідними психолого-педагогічними принципами розвитку та реалізації особистісно-творчого підходу в навчанні студентів.

5. За результатами констатувального етапу експерименту встановлена істотна взаємозалежність компонентів креативності 50 майбутніх психологів та встановлено недостатньо високий рівень розвитку творчого потенціалу студентів-психологів Національного авіаційного університету. Джерелом творчої активності студентів є, перш за все, інтерес до процесу та результату своєї праці. Зацікавленість студентів процесом і результатом своєї діяльності мають забезпечуватися наявністю пізнавальної мотивації, усвідомленням набуття знань, що веде до перебудови психологічних процесів сприймання, пам'яті, мислення, уяви.

6. В процесі оцінки наявних форм, шляхів і засобів розвитку креативності було виділено освітні технології підготовки творчих особистостей-професіоналів. Серед них можна виокремити модульно-розвивальні, імітаційно-рольові, проблемно-пошукові, дослідницькі, колективно-мисленні та вчинково-креативні методи.

7. Було встановлено, що для навчання студентів-психологів з високим рівнем креативності використовується психотехнологія розвитку креативності, яка базується на оргдіяльнісно-ігровому підході. Кожен етап навчально-продуктивної діяльності

доповнюється застосуванням інноваційних завдань, форм і засобів, які сприяють прямому та опосередкованому, ситуаційному і перспективному психологічному впливу. Це дозволяє активізувати творчий потенціал майбутніх професійних психологів та готує їх до ефективної роботи. Організація ділових комунікативних ігор та інших практичних завдань сприяє розвитку вмінь формулювати і вирішувати проблеми, а також застосовувати теоретичні знання на практиці.

8. Обґрунтовано, що актуалізація творчого потенціалу студентів сучасними засобами, зокрема й у навчальній діяльності у ВНЗ, сприяє формуванню професійно орієнтованих творчих здібностей студентів. Ефективність та результативність педагогічного здійснення забезпечується всією логікою побудови змісту навчального процесу, стилем навчання і виховання, відповідними організаційними формами та прийомами.

9. Результатом проведення організаційних ігор є оволодіння майбутніми психологами новими способами ситуаційного мислення, методами творчого вчинення. Це підтверджує доцільність розробки гри на тему "Шляхи актуалізації творчих здібностей та умови розвитку креативності". Організаційна гра була проведена з метою подолання студентами стереотипів поведінкових актів та перебудови їхньої реальності. Це також стало методом формування здатності студентів до інноваційних змін та створення ними нових оригінальних ідей. Під час формувального етапу експерименту було емпірично підтверджено ефективність використання циклічно-вчинкової технології для актуалізації креативних здібностей та підвищення рівня розвитку професійних здібностей студентів-психологів. Крім того, цей етап сприяв становленню студентів як творчих особистостей.

Розвиток творчих здібностей студентів є важливим завданням, яке потребує наукового обґрунтування та спрямованості. Цей процес має на меті формування креативної особистості, яка здатна максимально адаптуватися до вимог сучасного світу. Для досягнення цієї мети, необхідно проводити подальші дослідження, спрямовані на розробку та випробування програми формування творчих здібностей

майбутніх професіоналів. Одним із важливих напрямків розвитку творчих здібностей є впровадження спеціальних програм у навчальний процес. Ці програми повинні бути розроблені з урахуванням наукових принципів та методів, що сприяють розвитку творчості. Вони мають стати інструментом, який допоможе студентам розкрити свій потенціал та розвинути свої творчі здібності. Крім того, психологічний супровід молоді під час навчання у вищих навчальних закладах є необхідним елементом формування творчих здібностей.

СПИСКИ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 10.03.2023).
2. Dong, J. (2022). ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТІВ МИСТЕЦТВ У СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота», (1(50), 94–97. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.50.94-97>
3. Guilford, JP 1967. 'Creativity: yesterday, today, tomorrow', Journal of Creative Behavior, Vol. p. 3-14.
4. Shchedrovitzky, G. P. Methodological problems of system research [Electronic resource] / G. P. Shchedrovitzky // General Systems. – 1966. – Vol. XI. – Available at: <http://www.fondgp.ru/gp/biblio/eng/5>
5. Torrance, EP 1988. 'The nature of creativity as manifestinits testing', The nature of creativity, Vol. p. 43-75.
6. Антонова О.Є. Сутність поняття креативності: проблеми та пошуки / О.Є. Антонова // Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі: монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2012. С. 14 – 41.
7. Вауліна О. М. Закордонний досвід у роботі з обдарованими дітьми. Початкове навчання та виховання. 2015. №31 32. С.36-39.
8. Волкова, К., Чусова, О., & Лазарева, А. (2021). Сучасні тенденції розвитку теорії та практики соціального виховання. Social Work and Education, Vol. 8, No. 2. pp. 164-174. DOI: 10.25128/2520-6230.21.2.3.

9. Герасимів Т.З. Поняття «поведінка» та «діяльність» як основа філософії девіантної поведінки. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2015. № 824. С. 228–232.
10. Гнатко, Н. М. Проблема креативності и явление подражания [Текст] / Н. М. Гнатко. М.: ИП РАН, 1994. 170 с.
11. Грицюк І. С. Творчі здібності випускників шкіл як передумова успішної адаптації до навчання у ВЗО : кваліфікаційна робота магістра за спеціальністю „053 – психологія“ / І. С. Грицюк. Тернопіль : ТНТУ, 2020. 81 с.
12. Гуменюк О. Методологія пізнання освітнього вчинку в контексті інноваційно-психологічного клімату / Оксана Гуменюк // Психологія і суспільство. 2012. № 1. С. 47-8
13. Данилевич Л.А. Перфекціонізм як особистісний чинник академічної обдарованості студентів / Л.А.Данилевич // Наука і освіта. Проект професора С.М.Симоненко. Когнітивні процеси та творчість : наук.-практ. журнал Південного наукового Центру АПН України. Одеса, 2007. № 4-5. С. 43–46.
14. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. – Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2021.
15. Застосування тренінгових технологій у процесі підвищення професійної конкурентоздатності особистості[Текст]/ А.В. Алексеева//Практична психологія та соціальна робота.-2011.-№9.-С. 34-42.
16. Карпенко В. В., Карпенко Н. А. Кризова комунікація в умовах пандемії та підготовка до неї працівників поліції/Актуальні питання психологічного забезпечення діяльності Національної поліції та закладів вищої освіти МВС Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 68–72.

17. Карпенко З. Психологія творчості В. А. Роменця в постнекласичному художньо-філософському дискурсі / З. Карпенко // Психологія і суспільство. 2012. № 3. С. 57-62.
18. Карпенко Н.А. Психологія творчості. Львів: ЛьвДУВС, 2016. -156с.
19. Коваленко А. Б. Теоретико-методологічні засади дослідження творчого потенціалу / А. Б. Коваленко // Актуальні проблеми соціології, психології та педагогіки : Тенденції розвитку психології в Україні : історія та сучасність. К. : Либідь, 2006. С. 165-174.
20. Колісник О.П. Духовний саморозвиток української нації: монографія / О.П. Колісник. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 312 с.
21. Кращі методи психодіагностики: Навч. посібник / С.Б. Комінко, Г.В. Кучер ; Відп.за вип. В.М. Яценко . Тернопіль : Карт - бланш, 2005 . 406 с.
22. Кривонос О.Б. Професійно-творчі вміння педагога та шляхи їх формування: монографія. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. 148 с.
23. Кривопишина О. А. Аналіз сучасних досліджень з проблем психологічних особливостей становлення та творчого розвитку особистості у юнацькому віці / О. А. Кривопишина // Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. Максименка С. Д. К. : Логос, 2007. Т. 7. – Вип. 13. С. 239–244.
24. Лазарєв М.О. Діагностика самореалізації пізнавально-творчих якостей студентів і старшокласників в евристичному навчанні. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2016. Вип. 2. С. 64-77.
25. Ліпін, М 2015. «Освіта як простір розвитку сутнісних сил особистості», Вісник КНТЕУ, Київ, № 3 (101), с. 39-48.
26. Максименко С.Д. Психологічні засади взаємозв'язку професійного навчання і розвитку особистості майбутнього фахівця / С.Д. Максименко // Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз:

[Монографія] / АПН України. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. К., 2003. С. 691–811.

27. Матюшкин, А. М. Концепция творческой одаренности [Текст] / А. М. Матюшкин // Вопросы психологии. 1989. № 6. С. 29–33.

28. Музика О.Л. Самооцінка і розвиток творчих здібностей / О.Л. Музика, І.С. Загорська. Житомир, 2017. 168 с.

29. Мурашко, ІВ 2010. ‘Розкриття поняття “особистісний потенціал” та його психологічної структури’, Актуальні проблеми психології. Психологічна теорія і технологія навчання, № 7, с. 196-205.

30. Пашнєв Б.К. Психодіагностика обдарованості: – Х.: Вид. група «Основа»: «Тріада+», 2007. 128с.

31. Передумови розвитку здібностей дітей / Актуальні проблеми практичної психології : збірник статей IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Глухів, 9-10 листопада 2017 року) / Міністерство освіти і науки України, ГНПУ ім.О. Довженка [та ін.]; [ред. кол. : І. М. Біла, Я. О. Гошовський, Н. М. Ільїна, С. Б. Кузікова, В. М. Поліщук, В. М. Чернобровкін] ; відп. ред. Н. М. Ільїна. Суми : ТОВ «Видавничий дім «Ельдорадо», 2017. С. 10-15.

32. Психологічна допомога при ПТСР. Актуальні проблеми надання психологічної допомоги в кризових ситуаціях.: Дніпро, ДНУ ім. О. Гончара, 2018. С. 114–125.

33. Психологія і суспільство: спецвип., присвяч. 85-й річниці з дня народження В. Роменця. 2011. № 2. 190 с.

34. Психологія творчості: конспект лекцій для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальності 015 «Професійна освіта» (015.37 Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології), денної та заочної форми навчання; упоряд. Є.Л. Скворчевська Харків: ДБТУ, 2022. 138 с.

35. Рибалка В.В. Словник із психології та педагогіки обдарованості. Житомир: Вид-тво ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 424 с.
36. Рожина, Л. Н. Розвиток уявлень про щастя у студентів в процесі навчання / Л. Н. Рожина // Психологічний журнал. 2005. № 4 (8) С. 9 - 21.
37. Роменець В. А. Вчинкова організація канонічної психології / Володимир Роменець / Психологія і суспільство. 2000. №2. С. 25–56.
38. Рубинштейн, СЛ 2007. Основы общей психологии, СПб: Питер, 713 с.
«Савчин М. В. Духовна парадигма психології : монографія / М. В. Савчин. К. : Академвидав, 2013. 252 с. (Серія «Монограф»)»
39. Савчин М. В. Духовна парадигма психології : монографія / М. В. Савчин. К. : Академвидав, 2013. 252 с.
40. Сергеєнкова О. Методика професійного «Я» / О. Сергеєнкова // Неперервна професійна освіта : теорія і практика : науково-методичний журнал. 2004. Дод. до вип. 2. С. 67.
41. Сисоєва С.О. Творчий розвиток фахівців в умовах магістратури: Монографія / С.О. Сисоєва. К.: ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2014. - 404 с.
42. Смирнов, С. А. Философия игры (пролегомены к построению онтологии игры) [Текст] / С. А. Смирнов // Кентавр. 1995. № 2. С. 26–36.
43. Сушик, Н. С. (2018). Сутність і мета технологій соціального виховання особистості. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка, 24 (I), 109- 117.
44. Торба Н.Г. Психологічні аспекти творчого підходу в роботі педагога сучасної професійної школи : навчально-методичний посібник / укладач Торба Н.Г. – Біла Церква: БІНПО УМО, 2021. 111 с.
45. Формування творчої особистості вчителя, студента, учня : психологічний дискурс : колективна монографія / О. Д. Сафін, Н. В. Гуртовенко, С. Ю. Діхтяренко

[та ін.] ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2021. 376 с.

46. Фролова Є. В. Креативність як чинник успішності навчальної діяльності / Є. В. Фролова // Вісник ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Психологія. Харків : ХНПУ, 2009. Вип. 32. С. 204–214.

47. Функціонування творчого мислення в умовах інформаційної невизначеності: матеріали XXII Всеукраїнської науково-практичної конференції, 24 травня 2022 року / за ред. В. О. Моляко. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2022. 192 с.

48. Фурман А. В. Ідея професійного методологування : монографія / А. В. Фурман. – Тернопіль : Економічна думка, 2008. 205 с.

49. Фурман А.В. Методологічне обґрунтування циклічно-вчинкової типології ігор / А. В. Фурман // Вітакультурний млин. 2014. Модуль 16. С. 4–14.

50. Фурман, А. В. Організаційно-діяльнісні ігри у вищій школі [Текст]: [монографія] / А. В. Фурман, С. К. Шандрук. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 272 с.

51. Ханецька Н.В. Секрети ефективного психотерапевта: теоретико-практичний посібник. Хмельницький: 2012. 180с.

52. Ходаковська, Ю. (2022). Розвиток творчості студентів у процесі навчання. Актуальні проблеми психології в закладах освіти, 6, 200–203. <https://doi.org/10.31812/psychology.v6i.7339>

53. Хомуленко Т. Б. Діяльнісний підхід до розвитку організаторських здібностей як компетентності // Т. Б. Хомуленко, А. В. Поденко // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди : Серія «Психологія». 2015. Вип. 50. С. 306-322.

54. Христенко Д.О. Креативність у професійному становленні майбутнього практичного психолога. – Дипломна робота на здобуття освітнього ступеня

бакалавра спеціальності «Психологія». – Національний авіаційний університет. Київ, 2023. 48 с.

55. Хупавцева Н. О. Актуальні проблеми дослідження творчого мислення особистості / Н. О. Хупавцева // Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості: Збірник наукових праць / [за ред. В. О. Моляко]. Т. 12. Вип. 7. Житомир: Видво ЖДУ ім. І. Франка, 2009. С. 289-296.

56. Цимбалюк І. М. Психологія. К. : ВД «Професіонал», 2008. 575, с.

57. Ціннісна складова соціалізації особистості дитини в умовах сьогодення: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. 23 квітня 2020 р., м. Дніпро, КЗВО «ДАНУ» ДОР» / Наук. ред. В. В. Сиченко, О. В. Ковшар, В. В. Шинкаренко, С. В. Майданенко. Дніпро. 278 с.

58. Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід: збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції, 18-19 червня 2020 року, м. Тернопіль. ТНПУ ім. В. Гнатюка. Ред. кол.: Морська Н. Л., Поперечна Г. А., Литвин Л. М. Тернопіль: Вектор , 2020. 130 с.

59. Цінності освітнього простору і аксіогенез обдарованої особистості: тези доповідей XI наук.-практ. семінару., 29 жовтня 2020 р. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2020. 58 с.

60. Чуба О. Є. Формування креативності студентів як психолого-педагогічна проблема / О. Є. Чуба // Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості: Збірник наукових праць / [за ред. В.О. Моляко]. Т. 12. Вип. 7. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2009. С. 318-324.

61. Шандрук С. К. Організаційно-діяльнісна гра як засаднича умова і чинник розвитку креативності і креативності майбутніх психологів / С.К.Шандрук // Вісник Національного університету оборони України К. : НУОУ, 2015. Вип. 2 (45). С. 291–300.

62. Шандрук С. К. Роль креативності та творчих здібностей у професійному становленні майбутніх практичних психологів / С. К. Шандрук // Науковий огляд. 2015. № 6 (16). С. 134-144.
63. Шандрук С. К. Теоретичні основи дослідження креативності майбутніх психологів / С. К. Шандрук // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України. Т. VIII : Екологічна психологія, вип. 39. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2015. С. 460-466.
64. Шандрук С. К. Тренінг як психодидактичний засіб розвитку креативності майбутніх практичних психологів [Електронний ресурс] / С. К. Шандрук // Технології розвитку інтелекту. 2015. Т 1, № 9. Режим доступу : http://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/181
65. Шандрук С. Креативність та оргдіяльнісна ігрова форма розвитку професійної мислєдіяльності майбутніх психологів в умовах навчання / С. Шандрук // Науковий вісник Чернівецького університету. Серія «Педагогіка та психологія». Чернівці, 2015. Вип. 742. С. 192–200.
66. Шандрук С. Принципи побудови теоретичної моделі розвитку креативності майбутніх практичних психологів / С. Шандрук // Психологія і суспільство. 2015. № 4. С. 83-89.
67. Шандрук С. Творчість як употужнення здібностей особистості / С. Шандрук // Психологія і суспільство. 2015. № 3. С. 86-91.
68. Шандрук С.К. Психологія креативності: [монографія] / Сергій Костянтинович Шандрук. Тернопіль: Економічна думка, 2015. 357 с.
69. Щєдровицький, Г. П. Избранные труды [Текст] / Г. П. Щєдровицький. М.: Шк. культ. политики, 1995. 760 с.
70. Яблонська Т. М. Про форми, методи й технології реалізації експериментальної моделі рольової перспективи в університетській практиці / Т. М.

Яблонська // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання. Випуск 21. 2012. С. 180–188.

71. Elements of Creativity URL: https://jpt.spe.org/elements-creativity?gclid=CjwKCAiA9NGfBhBvEiwAq5vSy9dpsuQ6RAMUTE8OXwXXQrxDLwXv2EJChAcATyF-yYv2nhEptDgxeRoCcwQQA_vD_BwE (дата звернення 25.02.2023)

72. Можливі заходи щодо розвитку творчих здібностей студентів URL: <https://kpi.ua/601-6> (дата звернення 25.02.2023)

73. Творчість – це покликання URL: <https://cases.media/article/tvorchist-ce-poklikannya> (дата звернення 25.02.2023)

74. Творчість як засіб довершеності життя URL: <https://msu.edu.ua/news/tvorchist-yak-zasib-dovershenosti-zhittya/> (дата звернення 25.02.2023)

75. Умови оптимального розвитку творчих здібностей дітей URL: <https://dnz36.edu.vn.ua/umovy-optymalnogo-rozvytku-tvorchyh-zdibnostej-ditej/> (дата звернення 14.03.2023).

76. Як допомогти дитині сформувати творчі здібності: поради бібліотечного психолога. URL: <http://biblio-child.dp.ua/992-tvorchi-zdibnosti-ditini-yak-dopomogti-ditini-sformuvati-tvorchi-zdibnosti-poradi-bibliotechnogo-psikhologa> (дата звернення 14.03.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика діагностики рівня емпатичних здібностей Бойко призначена для оцінки вміння співпереживати та розуміти думки та почуття іншого. Емпатія передбачає осмислене уявлення внутрішнього світу партнера, вона швидше і легше виникає у разі подібності поведінкових та емоційних реакцій.

Розрізняють три види емпатії: емоційну емпатію, засновану на механізмах наслідування поведінки іншої людини; когнітивну емпатію, що базується на інтелектуальних процесах, предикативну емпатію, що виявляється як здатність людини передбачати реакції іншого в конкретних ситуаціях.

Текст

1. У мене є звичка уважно вивчати особи та поведінку людей, щоб зрозуміти їх характер, нахили, здібності.

а) так

б) ні

2. Якщо оточуючі виявляють ознаки знервованості, я зазвичай залишаюся спокійним.

а) так

б) ні

3. Я більше вірю доказам свого розуму, ніж інтуїції.

а) так

б) ні

4. Я вважаю цілком доречним для себе цікавитися домашніми проблемами товаришів по службі.

а) так

б) ні

5. Я можу легко увійти в довіру до людини, якщо потрібно.

а) так

б) ні

6. Зазвичай я з першої ж зустрічі вгадую «родинну душу» у новій людині.

а) так

б) ні

7. Я з цікавості зазвичай заводжу розмову про життя, роботу, політику з випадковими

попутниками в поїзді, літаку.

а) так

б) ні

8. Я втрачаю душевну рівновагу, якщо оточуючі чимось пригнічені.

а) так

б) ні

9. Моя інтуїція — більш надійний засіб розуміння оточуючих, ніж знання чи досвід.

а) так

б) ні

10. Виявляти цікавість до внутрішнього світу іншої особи — нетактовно.

а) так

б) ні

11. Часто своїми словами я ображаю близьких мені людей, не помічаючи того.

а) так

б) ні

12. Я легко можу уявити себе якоюсь твариною, відчути її звички та стани.

а) так

б) ні

13. Я рідко міркую про причини вчинків людей, які мають до мене безпосереднє відношення.

а) так

б) ні

14. Я рідко приймаю близько до серця проблеми своїх друзів.

а) так

б) ні

15. Зазвичай за кілька днів я відчуваю: щось має статися з близькою мені людиною, і очікування виправдовуються.

а) так

б) ні

16. У спілкуванні з діловими партнерами зазвичай намагаюся уникати розмов про особисте.

а) так

б) ні

17. Іноді близькі дорікають мені за черствість, неухважність до них.

а) так

б) ні

18. Мені легко вдається копіювати інтонацію, міміку людей, наслідуючи їх.

а) так

б) ні

19. Мій цікавий погляд часто бентежить нових партнерів.

а) так

б) ні

20. Чужий сміх зазвичай передається мені.

а) так

б) ні

21. Часто, діючи навмання, я, проте, знаходжу правильний підхід до людини.

а) так

б) ні

22. Плакати від щастя безглуздо.

а) так

б) ні

23. Я здатний повністю злитися з коханою людиною, ніби розчинившись в ній.

а) так

б) ні

24. Мені рідко зустрічалися люди, яких я розумів би без зайвих слів.

а) так

б) ні

25. Я мимоволі чи з цікавості часто підслуховую розмови сторонніх людей.

а) так

б) ні

26. Я можу залишатися спокійним, навіть якщо всі навколо мене хвилюються.

а) так

б) ні

27. Мені простіше підсвідомо відчувати сутність людини, ніж зрозуміти її, “розклавши по поличках”.

а) так

б) ні

28. Я спокійно ставлюся до дрібних неприємностей, які трапляються у когось із членів сім'ї.

а) так

б) ні

29. Мені було б важко задушевно, довірливо розмовляти з настороженою, замкненою людиною.

а) так

б) ні

30. У мене творча натура – поетична, художня, артистична.

а) так

б) ні

31. Я без особливої цікавості вислуховую сповіді нових знайомих.

а) так

б) ні

32. Я засмучуюсь, якщо бачу людину, що плаче.

а) так

б) ні

33. Моє мислення більше відрізняється конкретністю, строгістю, послідовністю, ніж інтуїцією.

а) так

б) ні

34. Коли друзі починають говорити про свої неприємності, я волію перевести розмову на іншу тему.

а) так

б) ні

35. Якщо я бачу, що у когось із близьких погано на душі, то зазвичай утримуюсь від розпитувань.

а) так

б) ні

36. Мені важко зрозуміти, чому дрібниці можуть так сильно засмучувати людей

а) так

б) ні

«Дослідження розумових здібностей» (Т.І.Пашукова)

Тест призначений для визначення інтегрального показника загальних здібностей.

Інструкція до тесту: «Вам пропонується кілька простих завдань. Прочитайте уважно цю сторінку і без команди не перевертайте її.

Познайомтеся із зразками завдань та правильними відповідями на них:

1. «Швидкий» є протилежним за змістом слова:

1. важкий,
2. пружний,
3. потайний,
4. легкий,
5. повільний.

- Правильна відповідь: 5

2. Бензин коштує 44 центи за літр. Скільки коштує 2,5 літра?

- Правильна відповідь: 110 центів або 1,1 долар.

3. Мінер - мінор. Ці два слова є:

1. подібними,
2. протилежними,
3. ні подібними, ні протилежними за значенням.

- Правильна відповідь: 3.

Тест, який Вам буде запропоновано зараз, містить 50 питань. На виконання тесту Вам дається 15 хвилин. Дайте відповідь на стільки запитань, на скільки зможете, і не витрачайте багато часу на одне питання. Якщо необхідно - користуйтеся папером для запису. Про те, що Вам не зрозуміло, запитайте зараз. Під час виконання тесту відповіді на ваші питання даватися не будуть.

Після команди «Почали!» перегорніть сторінку і починайте працювати.

Через 15 хвилин, по команді, відразу ж припиніть виконання завдань, перегорніть сторінку і відкладіть ручку.

Зосередьтеся. Покладіть ручку праворуч від себе. Чекайте команди.

«Почали!»

Тестовий матеріал:

1. Одинадцятий місяць року - це:

1. жовтень,
2. травень,
3. листопад,
4. лютий.

2. «Суворий» є протилежним за значенням слова:

1. різкий,
2. строгий,
3. м'який,
4. жорсткий,
5. невіддатливий

3. Яке з наведених нижче слів відмінно від інших:

1. певний,
2. сумнівний,
3. впевнений,
4. довіра,
5. вірний

4. Дайте відповідь Так чи Ні.

- Скорочення «н. е.» означає: «нашої ери» (нової ери)?

5. Яке з наступних слів відмінно від інших:

1. співати,
2. дзвонити
3. базікати
4. слухати
5. говорити

6. Слово «бездоганний» є протилежним за своїм значенням слова:

1. незаплямований,
2. непристойний,
3. непідкупний,
4. невинний,
5. класичний

7. Яке з наведених нижче слів ставиться до слова «жувати» як нюх і ніс:

1. солодкий,
2. мова,
3. запах,
4. зуби,
5. чистий

8. Скільки з наведених нижче пар слів є повністю ідентичними?

- Sharp M. C. Sharp M. C.
- Filder E. H. Filder E. N.
- Connor M. G. Conner M. G.
- Woesner O. W. Woerner O. W.
- Soderquist P. E. Soderquist B. E.

9. «Ясний» є протилежним за змістом слова:

1. очевидний,
2. явний,
3. недвозначний,
4. виразний,
5. тьмяний

10. Підприємець купив кілька старих автомобілів за 3500 доларів, а продав їх за 5500 доларів заробивши при цьому 50 доларів за автомобіль. Скільки автомобілів він продав?

11. Слова «стук» та «сток» мають:

1. подібне значення,
2. протилежне,
3. ні подібне, ні протилежне

12. Три лимона коштують 45 центів. Скільки коштує 1,5 дюжини.

13. Скільки з цих 6 пар чисел є повністю однаковими?

1. 5296 5296
2. 66986 69686
3. 834426 834426
4. 7354256 7354256
5. 61197172 61197172
6. 83238224 83238234

14. «Близький» є протилежним слову:

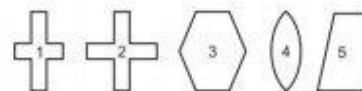
1. дружній,
2. приятельський,
3. чужий,
4. рідний,
5. інший.

15. Яке число є найменшим:

1. 6
2. 0,7
3. 9
4. 36
5. 0,31
6. 5

16. Розставте пропоновані нижче слова в такому порядку, щоб вийшло правильна пропозиція. В якості відповіді запишіть дві останні літери останнього слова.

- одні догляду вони були після нарешті залишилися

17. Який з наведених нижче п'яти малюнків найбільш відрізняється від інших?

18. Два рибалки зловили 36 риб. Перший зловив в 8 разів більше, ніж другий. Скільки зловив другий?

19. «Сходити» і «відродити» мають:

1. подібне значення,
2. протилежне,
3. ні подібне, ні протилежне.

20. Розставте пропоновані нижче слова в такому порядку, щоб вийшло твердження. Якщо воно правильно, то відповідь буде П, якщо неправильно - Н.

- Мохом обороти камінь набирає зарослий.

21. Дві з наведених нижче фраз мають однаковий зміст, знайдіть їх:

1. Тримати ніс за вітром.
2. Порожній мішок не варто.
3. Троє лікарів не краще одного.
4. Не все те золото, що блищить.
5. У семи няньок дитя без ока.

22. Яке число має стояти замість знака «?»:

- 73 66 59 52 45 38 ?

23. Тривалість дня і ночі у вересні майже така ж, як і в:

1. червні,
2. березні,
3. травні,
4. листопаді.

24. Припустимо, що перші два твердження вірні. Тоді заключне буде:

1. вірно,
 2. невірно,
 3. невизначено
- Всі передові люди - члени партії.
 - Всі передові люди займають великі пости.
 - Деякі члени партії займають великі пости.

25. Поїзд проходить 75 см за $\frac{1}{4}$ с. Якщо він буде їхати з тією ж швидкістю, то яку відстань він пройде за 5 с?

26. Якщо припустити, що два перших твердження вірні, то останнім:

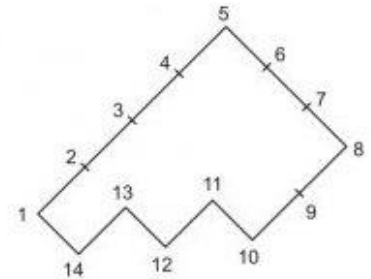
1. вірно,
 2. невірно,
 3. невизначено
- Борі стільки ж років, скільки Маше.
 - Маша молодше Жені.
 - Боря молодше Жені.

27. П'ять півкілограмових пачок м'ясного фаршу стоять 2 долара. Скільки кілограм фаршу можна купити за 80 центів?

28. Розстилати і розтягнути. Ці слова:

1. схожі за змістом,
2. протилежні,
3. ні схожі, ні протилежні.

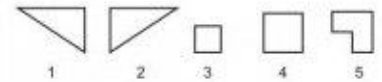
29. Розділіть цю геометричну фігуру прямою лінією на дві частини так, щоб, склавши їх разом, можна було отримати квадрат:

30. Припустимо, що перші два твердження вірні. Тоді останнє буде:

1. вірно,
 2. невірно,
 3. невизначено
- Саша привітався з Машею.
 - Маша привіталася з Дашею.
 - Саша не привітався з Дашею.

31. Автомобіль вартістю 2400 доларів був уцінений під час сезонного розпродажу на 33 1/3%. Скільки коштував автомобіль під час розпродажу?

32. Три з п'яти фігур потрібно з'єднати таким чином, щоб вийшла рівнобедренная трапеція:

33. На сукню потрібно $2\frac{1}{3}$ м. тканини. Скільки суконь можна зшити з 42 м?

34. Значення наступних двох пропозицій:

1. подібні,
 2. протилежні,
 3. ні подібні, ні протилежні
- Троє лікарів не краще одного.
 - Чим більше лікарів, тим більше хвороб.

35. Збільшувати і розширювати. Ці слова:

1. подібні,
2. протилежні,
3. ні подібні, ні протилежні

36. Сенс двох англійських прислів'їв:

1. схожий,
2. протилежний,
3. не схожий, ні протилежний.

- Швартуватися краще двома якорями.
- Не клади всі яйця в одну корзину.

37. Бакалійник купив ящик з апельсинами за 3,6 доларів. В ящику їх було 12 дюжин. Він знає, що 2 дюжини зіпсуються ще до того, як він продасть всі апельсини. За якою ціною йому потрібно продавати апельсини, щоб отримати прибуток у 1/3 закупівельної ціни?

38. Претензія і претензійний. Ці слова по своєму значенню:

1. схожі,
2. протилежні,
3. ні подібні, ні протилежні

39. Якби півкіло картоплі коштувало 0,0125 долара, то скільки кілограм можна було б купити за 50 центів?

40. Один з членів ряду не підходить до інших. Яким числом Ви б його замінили:

- $1/4$ $1/8$ $1/8$ $1/4$ $1/8$ $1/8$ $1/4$ $1/8$ $1/6$

41. Відбиваний і уявний. Ці слова є:

1. подібними,
2. протилежними,
3. ні подібними, ні протилежними

42. Скільки соток становить ділянка довжиною 70 м і шириною 20 м?

43. Наступні дві фрази за значенням:

1. подібні,
 2. протилежні,
 3. ні подібні, ні протилежні
- Хороші речі дешеві, погані дороги.
 - Хороша якість забезпечується простотою, погане - складністю.

44. Солдат, стріляючи в ціль, вразив її у 12.5% випадків. Скільки разів солдат повинен вистрілити, щоб вразити всі сто відсотків?

45. Один з членів ряду не підходить до інших. Яке число Ви б поставили на його місце:

- $1/4$ $1/8$ $1/6$ $1/9$ $1/12$ $1/14$

46. Три партнера по акціонерного товариства (АТ) вирішили поділити прибуток порівну. Т. вклав у справу 4500 доларів, К. - 3500 доларів, П. - 2000 доларів. Якщо прибуток складе 2400 доларів, то наскільки менше прибуток отримає Т. порівняно з тим, як якщо б прибуток було розподілено пропорційно вкладками?

47. Які дві з наведених нижче прислів'їв мають подібний зміст:

1. Куй залізо, поки гаряче.
2. Один у полі не воїн.
3. Ліс рубають, тріски летять.
4. Не все те золото, що блищить.
5. Не по виду суди, а по справах гляди.

48. Значення наступних фраз:

1. подібно,
 2. протилежно,
 3. ні подібно, ні протилежно
- Ліс рубають, тріски летять.
 - Велику справу не буває без втрат.

49. Яка з цих фігур найбільш відмінна від інших?

50. У публікуваній статті 24000 слів. Редактор вирішив використовувати шрифт двох розмірів. При використанні великого розміру шрифту на сторінці вміщується 900 слів, меншого - 1200. Стаття повинна зайняти 21 повну сторінку в журналі. Скільки сторінок має бути надруковано меншим шрифтом?

Ключ до тесту

№ Завдання	Ключ	№ Завдання	Ключ
1	3	26	1
2	3	27	1
3	2	28	1
4	ТАК	29	2 - 13
5	4	30	3
6	2	31	1600
7	4	32	1, 2, 4
8	1	33	18
9	5	34	3
10	40	35	1
11	3	36	1
12	2,7 (270)	37	4,8
13	4	38	1
14	3	39	20
15	0,31	40	1/8
16	НІ	41	3

17	4	42	14
18	4	43	1
19	3	44	800
20	Н	45	1/10
21	3,5	46	280
22	31	47	4, 5
23	2	48	1
24	1	49	3
25	1500 (15)	50	17

Інтегральний показник загальних розумових здібностей (Іп) дорівнює кількості правильно розв'язаних задач.

Інтерпретація результатів тесту

Аналіз результатів доцільно розпочинати з визначення рівня загальних розумових здібностей. Для цього кількість правильно вирішених завдань (Іп) співвідноситься зі шкалою рівнів.

Величина показника Іп	Рівень загальних розумових здібностей
13 і менше	низький
14-18	нижче середнього
19-24	середній
25-29	вище середнього
30 і більше	високий

"Модифікований тест-опитувальник А.Мехрабіана"

Модифікація тесту-опитувальника А. Мехрабіана для вимірювання мотивації досягнення (ТМД), запропонована М.Ш. Магомед-Еміновим. ТМД призначений для діагностики двох узагальнених стійких мотивів особистості: мотиву прагнення до успіху і мотиву уникнення невдачі. При цьому оцінюється, який з цих двох мотивів у досліджуваного домінує. Методика застосовується для дослідницьких цілей при діагностиці мотивації досягнення у старших школярів і студентів. Тест є опитувальником, що має дві форми – чоловічу (форма А) і жіночу (форма Б).

Інструкція "Тест складається з ряду тверджень, що стосуються окремих сторін характеру, а також думок і почуттів з приводу деяких життєвих ситуацій. Щоб оцінити ступінь вашої згоди або незгоди з кожним із тверджень, використовуйте таку шкалу: +3 повністю згоден +2 згоден +1 скоріше згоден, ніж не згоден 0 нейтральний -1 скоріше не згоден, ніж згоден -2 не згоден -3 повністю не згоден

Прочитайте твердження тесту та оцініть ступінь своєї згоди (або незгоди). При цьому на бланку для відповідей проти номера твердження поставте цифру, яка відповідає ступеню вашої згоди (+3, +2, +1, 0, -1, -2, -3). Давайте ту відповідь, який першим приходить вам в голову. Не витрачайте часу на його обдумування. При обробці результатів проводиться підрахунок балів за певною системою, а не аналіз змісту окремих відповідей.

Результати тесту будуть використовуватися тільки для наукових цілей, і дається повна гарантія про нерозголошення отриманих даних. Якщо у вас виникли якісь питання, поставте їх, перш ніж виконувати тест. Тепер приступайте до роботи! "

Тест опитувальника (форма А)

1. Я більше думаю про отримання гарної оцінки, ніж боюся отримання поганої.
2. Якби я мав виконати складне, незнайоме мені завдання, то я волів би зробити його разом з ким-небудь, аніж трудитися над ним поодиноці.
3. Я частіше беруся за важкі завдання, навіть якщо не впевнений, що зможу їх вирішити, ніж за легкі, у вирішенні яких сумніваюся.
4. Мене більше приваблює справа, що не вимагає напруження і в успіху якої я впевнений, ніж важка справа, у якій можливі несподіванки.
5. Якби у мене щось не виходило, я скоріше доклав би всі сили, щоб з цим впоратися, ніж перейшов би до того, що в мене може добре вийти.
6. Я волів би роботу, в якій мої функції чітко визначені і зарплата вище середньої, аніж роботу з середньою зарплатою, у якій я повинен сам визначати свою роль.
7. Я витрачаю більше часу на читання спеціальної літератури, ніж художньої.

8. Я віддав би перевагу важкій, але досить важливій справі, хоча ймовірність невдачі в ній дорівнює 50%, справі достатньо важливій, але не важкій.

9. Я швидше опаную розважальні ігри, відомі більшості людей, ніж рідкісні ігри, які вимагають майстерності і відомі небагатьом.

10. Для мене дуже важливо робити свою роботу якнайкраще, навіть якщо через це у мене виникають непорозуміння з товаришами.

11. Якби я зібрався грати в карти, то швидше зіграв би в розважальну гру, ніж у важку, що потребує міркувань.

12. Я віддаю перевагу змаганням, де я сильніший за інших, ніж тим, де всі учасники приблизно рівні за своїми можливостями.

13. У вільний від роботи час я опаную техніку якої-небудь гри швидше для розвитку свого вміння, ніж для відпочинку і розваг.

14. Я швидше віддам перевагу зробити якусь справу так, як я вважаю за потрібне, нехай навіть з 50% ризику помилитися, ніж робити її, як мені радять інші.

15. Якби мені довелося вибирати, то я швидше вибрав би роботу, у якій початкова зарплата буде 100 дол. і може залишитися у такому розмірі невизначений час, ніж роботу, у якій початкова зарплата дорівнює 80 дол. і є гарантія, що не пізніше ніж через 5 років я буду отримувати більше 180 дол.

16. Я швидше став би грати в команді, ніж змагатися один на один.

17. Я вважаю за краще працювати не шкодуючи сил, поки не отримаю повного задоволення від отриманого результату, ніж прагнути закінчити справу швидше і з меншим напруженням.

18. На іспиті я волів би конкретні питання з пройденого матеріалу, уникаючи питань, що вимагають для відповіді висловлювання своєї думки.

19. Я швидше вибрав би справу, в якій є певна ймовірність невдачі, але є і можливість досягти більшого, ніж таку, в якій моє становище не погіршиться, але й істотно не покращиться.

20. Після успішної відповіді на іспиті я швидше полегшено зітхну ("пронесло!"), ніж порадію хорошій оцінці.

21. Якби я міг повернутися до однієї з двох незавершених справ, то я швидше повернувся б до важкої, ніж до легкої.

22. При виконанні контрольного завдання я більше турбуюся про те, як би не допустити яку-небудь помилку, ніж думаю про те, як правильно його розв'язати.

23. Якщо у мене щось не виходить, я краще звернуся до когось за допомогою, ніж стану сам продовжувати шукати вихід.

24. Після невдачі я скоріше стаю ще більш зібраним і енергійним, ніж втрачаю бажання продовжувати справу.

25. Якщо є сумнів в успіху будь-якого починання, то я швидше не стану ризикувати, аніж все-таки візьму в ньому активну участь.

26. Коли я беруся за важку справу, я більше побоююся, що не впораюся з нею, ніж сподіваюся, що вона вийде.

27. Я працюю ефективніше під чийось керівництвом, ніж коли несучи за свою роботу особисту відповідальність.

28. Мені більше подобається виконувати складне незнайоме завдання, ніж те, в успіху якого я впевнений.

29. Я працюю продуктивніше над завданням, коли мені конкретно вказують, що і як виконувати, ніж тоді, коли переді мною ставлять завдання лише в загальних рисах.

30. Якби я успішно вирішив якийсь завдання, то з великим задоволенням взявся б ще раз вирішити аналогічну задачу, ніж перейшов би до задачі іншого типу.

31. Коли потрібно змагатися, у мене швидше виникає інтерес і азарт, ніж тривога і неспокій.

32. Мабуть, я більше мрію про свої плани на майбутнє, ніж намагаюся їх реально здійснити.

Процедура підрахунку сумарного балу

Для визначення сумарного балу необхідно користуватися наступною процедурою. Відповідям досліджуваних на прямих пунктах опитувальника (відмічені знаком "+" в ключі) приписуються бали на основі наступного співвідношення: -3 -2 -1 0 1 2 3 1 2 3 4 5 6 7 Відповідям досліджуваних на зворотніх пунктах опитувальника (відмічені в ключі знаком "-") приписуються бали на основі співвідношення: -3 -2 -1 0 1 2 3 7 6 5 4 3 2 1 Ключ до чоловічої форми: +1, -2, +3, -4, +5, -6, +7, +8, -9, +10, -11, -12, +13, +14, -15, -16, +17, -18, +19, -20, +21, -22, -23, +24, -25, -26, -27, +28, -29, -30, +31, -32. Ключ до жіночої форми: +1, +2, -3, +4, -5, -6, +7, +8, -9, +10, -11, -12, -13, +14, -15, -16, +17, -18, +19, -20, +21, -22, +23, -24, -25, +26, -27, +28, -29, -30. На основі підрахунку сумарного бала визначають, яка мотиваційна тенденція домінує у випробуваного. Бали усієї вибірки випробовуваних, що беруть участь в експерименті, ранжирують і виділяють дві контрастні групи: верхні 27% вибірки характеризуються мотивом прагнення до успіху, а нижні 27% – мотивом уникнути невдачі.

Тест творчого мислення П. Торренса припускає можливість різних варіантів і модифікацій. Останнім часом з'явилося безліч різних адаптованих модифікацій даного тесту (А. М. Матюшкін, Н. В. Шумакова, Е. І. Шелбанова, Н. П. Щербо, В. Н. Козленко, Е. Е. Тунік, А. Е. Симановский, Т. А. Барішева). **Нижче наводиться «класичний варіант» тесту П. Торренса.**

Підготовка до тестування

Перед пред'явленням тесту необхідно враховувати наступні **аспекти роботи.**

1. Тести не допускають ніяких змін і доповнень. Навіть невеликі «імпровізації» в інструкціях вимагають повторної стандартизації та валідації тесту. Не слід також збільшувати час виконання тесту, так як нормативні дані, представлені в керівництві, відповідають зазначеному ліміту часу.

2. Під час тестування необхідно створити сприятливу емоційну атмосферу. Вживання слів «тест», «перевірка», «іспит» необхідно уникати, так як тривожна, напружена обстановка блокує свободу творчих проявів. Тестування проходить у формі захоплюючої гри, цікавих завдань, в обстановці заохочення уяви, допитливості дітей, стимулювання пошуку альтернативних відповідей.

3. Оптимальний розмір групи – 15-35 досліджуваних. Для молодших дітей розмір груп слід зменшити до 10-15 осіб, а для дошкільнят переважно **індивідуальне тестування.**

4. Час виконання фігурної форми тесту – 30 хвилин. Враховуючи підготовку, читання інструкцій, можливі питання, необхідно для тестування відвести 45 хвилин.

5. Якщо інструкція викличе запитання дітей, треба відповісти на них повторенням інструкції, але більш зрозумілими для них словами. Необхідно уникати прикладів і ілюстрацій можливих відповідей-зразків. Це призводить до зменшення оригінальності і в деяких випадках – кількості відповідей.

Завдання № 1 Образотворче творче мислення

Завдання №2 Вербальне творче мислення

Завдання № 3 Словесно-звукове творче мислення

Обробка експериментальних даних

Характеристика основних показників творчого мислення

1. Легкість (швидкість) – кількісний показник, що відображає здатність до породження великої кількості ідей (асоціацій, образів). Вимірюється числом результатів.

2. Гнучкість – відображає здатність висувати різноманітні ідеї, переходити від одного аспекту проблеми до інших, використовувати різні стратегії вирішення.

Вимірюється числом категорій. Категорії:

- світ природи;

- тваринний світ;
- людина;
- механічне;
- символічне;
- декоративні елементи;
- видове (місто, будинок, шосе, двір);
- мистецтво;
- динамічні явища.

3. Оригінальність – характеризує здатність до висування ідей, відмінних від очевидних, нормативних. Вимірюється кількістю неординарних відповідей, образів, ідей.

4. Розробленість (ретельність, деталізація образів) – фіксує здатність до винахідництва, конструктивної діяльності. Вимірюється кількістю істотних і несуттєвих деталей при розробці основної ідеї.

При обробці експериментальних даних необхідно мати на увазі, що **причини низьких і високих показників по всіх когнітивних параметрах креативності можуть бути різними**. Так, низькі показники за фактором «швидкість» можуть бути пов'язані з високою деталізацією, розробленістю ідей. Високі показники по даному фактору можуть свідчити про імпульсивність або поверховість мислення. Низькі показники за фактором «гнучкість» свідчать про ригідність мислення або низьку інформованість, слабку мотивацію. Надзвичайно високі показники мають «негативний відтінок» і можуть свідчити про нездатність до єдиної лінії в мисленні. Високий коефіцієнт оригінальності іноді спостерігається при психічних і невротичних розладах. **Тому при обробці емпіричних даних істотним є не тільки кількісний результат (бали), а й причини цього результату.**